Бутун дунё пролетарлари, бирлашингиз!

Қишлоқ ҲАҚИҚАТИ

1988 йил 16 ноябрь
ЧОРШАНБА
№ 263 (4.462).

Ўзбекистон Коммунистик партияси Марказий Комитетининг газетаси

1974 йил 1 январдан буён нашр этилади ◆ Душанбадан ташқари ҳар куни чиқади ◆ Баҳоси 3 тийин.

ҚИШЛОҚДА СОЦИАЛ ТАРАҚҚИЁТНИ ЖАДАЛЛАШТИРАЙЛИК

ОРЁЛ, 14 ноябрь (ТАСС). Бугун бу ерда очилган кенгашда қайта қуриш ҳозирги босқичининг долзарб масалалари ва энг аввало XIX Бутуниттифоқ партия конференциясининг аҳолини озиқ-овқат маҳсулотлари билан таъминлашни яхшилаш тўғрисидаги қарорлари бажарилишини партиявий-сиёсий жиҳатдан таъминлаш масалалари икки кун мобайнида муҳокама қилинади. Учрашув қатнашчилари Орёл областида янги ишлаб чиқариш-иқтисодий муносабатларни жорий этиш ва қишлоқда социал ривожланишни жадаллаштириш тажрибаси билан танишадилар.

Кенгашда **М. С. Горбачев, В. И. Воротников, Л. Н. Зайков, Е. К. Лигачев, В. П. Никонов, А. В. Власов, Г. П. Разумовский, Ю. Ф. Соловьев** ўртоқлар, иттифоқдош республикалар Компартиялари Марказий Комитетларининг, ўлка ва область партия комитетларининг биринчи секретарлари, СССР Министрлар Совети Раисининг биринчи ўринбосари В. С. Мураховский, СССР Министрлар Совети Раисининг ўринбосарлари Ю. П. Баталин, Л. А. Воронин, бир қанча министрликлар ва идораларнинг, оммавий ахборот воситалари марказий органларининг раҳбарлари қатнашмоқдалар.

Куннинг биринчи ярмида учрашув қатнашчилари КПСС область комитетининг мажлислар залида Орёл область партия ташкилотининг қишлоқни социал жиҳатдан қайта қуриш, агросаноат комплексида иқтисодий ислоҳотни амалга ошириш соҳасидаги иши билан танишдилар.

Кенгашни КПСС Марказий Комитетининг Бош секретари, СССР Олий Совети Президиумининг Раиси **М. С. Горбачев** очди. У бундай деди:

Ўртоқлар, сизларни Орёл диёрида табриклайман. Ушбу учрашувни очаётиб, нима учун биз бу ерда, Орёлда тўпланганлигимизни равшанлаштириб бермоқчиман. Бундай учрашувлар Москвада ва бошқа жойларда ўтказилган бўлса ҳам, ҳозирги учрашувимиз жуда нодир ва маълум даражада мислсиз учрашувдир. Энг аввало биз бу учрашувни партия ва меҳнаткашлар XIX партия конференцияси сиёсий йўл-йўриқларини амалга ошириш соҳасидаги ишлари доирасида ўтказяпмиз. Бу ерда биз ҳозирги давр вазифаларини, мамлакатни озиқ-овқат маҳсулотлари билан таъминлашни ҳал этишнинг амалий масалаларини муҳокама қилмоқчимиз.

Биз партия Марказий Комитетининг февраль Пленумига тайёргарлик кўряпмиз, унда КПССнинг ҳозирги даврдаги аграр сиёсати вазифаларини белгилаб олишни кўзда тутяпмиз. Ҳозир бу масалалар хусусида олимлар, мутахассислар, меҳнат коллективларининг вакиллари билан маслаҳатлашяпмиз. Яқинда бу масалаларни биз партия Марказий Комитетида аграр-саноат комплекси олдида турган, шу тина эмас, ички сиёсатнинг бу ғоят муҳим масаласини ҳал қилишнинг бутун мамлакат олдида турган вазифаларини уддалашда мамлакат халқ хўжалиги тармоқларининг иштироки нуқтаи назаридан кўриб чиқдик. Бу учрашувни биз мамлакатимиз тараққиётининг мана шу муҳим босқичида КПССнинг аграр сиёсати қандай бўлиши кераклиги хусусида таклифлар, мулоҳазалар, хулосалар билан бизни бойитадиган тарзда ўтказишимиз керак. Биз аграр сектор соҳасининг ўзидаги реалликларни, мамлакатда озиқ-овқат билан боғлиқ ишларнинг аҳволини ҳисобга олишимиз лозим.

Бу учрашувда экономиканинг мазкур соҳасидаги реал тажрибаларни, илмий ютуқларни ҳисобга олишимиз керак. Фақат реалликларга, ана шу жараёнларни билишга ва уларга тўғри баҳо беришга таяниб биз февраль Пленумига пухта ўйланган, илмий жиҳатдан асосланган реалистик сиёсат билан бора оламиз, деб ўйлайман. Бизга бу мавзуда шунчаки гап-сўзлар керак эмас, шуни ҳам айтиш кераккки, сўнгги йилларда, жумладан, қайта қуриш йилларида ҳам бу хусусда жуда кўп гапирилди, ҳозир бу вазифани ҳал этмай туриб, олға томон муваффақиятли ҳаракат қила олмаслигимиз бизга равшан. Шу кенгашда бизни янги тажрибалар билан бойитадиган тарзда фикрлашиб олишни таъминлаш ҳам муҳимдир.

Бу учрашувда амалий мақсадни ҳам кўзлаяпмиз. Қиш ойларидаги катта ишлар арафасида республикаларда, ўлкалар ва областларда асосий секторимиз ҳисобланган колхозлар ва совхозларни, қишлоқ меҳнатчиларини хўжалик юритишнинг янги шаклларига ўтказиш йўлларини белгилаб олишимиз лозим. Қишлоқда иқтисодий муносабатларни тубдан қайта қуриш каби тушунча доирасига кирадиган ҳамма жиҳатларни белгилаб олишимиз лозим. Шу сабабли учрашувимиз сира пайсалга солиб бўлмайдиган тусдаги ана шу ишни ҳам кўзда тутиши керак. Бу биз учун муҳим, ўртоқлар, чунки, бир томондан, биз ҳозир авж олиб бораётган жараённинг маълум марраларига чиқиб олдик ва ўзимизни дадил ҳис этяпмиз. Аммо, иккинчи томондан, ҳаммамиз иш секин бораётганлигини сезиб турибмиз. Шу сабабли партиянинг бу хусусдаги салмоқли сўзлари бўлмаса, улкан идеология, тушунтириш, ташкилотчилик ишлари, кадрлар, меҳнаткашлар билан олиб бориладиган ишлар бўлмаса, бу жараён бир жойда тўхтаб қолади. Айни пайтда биз қишлоқ хўжалик ишлаб чиқаришини янги технологияга ўтказишга доир амалий ишларимизни қандай ташкил этишимиз тўғрисида маслаҳатлашиб олишимиз керак.

Табиийки, сизларда: бу муаммоларнинг ҳаммасини Москвада муҳокама қилсак ҳам бўларди, деган савол туғилиши мумкин. У ерга етиб бориш осонроқ ва эҳтимол кенгаш ўтказиш учун шарт-шароитлар ҳатто қулайроқ. Москва эса кенгаш ўтказишга устаси фаранг бўлиб кетган, жуда катта тажриба орттирган (залда жонланиш). Шу ўринда мен ишнинг бошқа, яна бир муҳим томонига — бевосита мамлакатда озиқ-овқат таъминотини яхшилаш ва бунда республикалар, ўлкалар, областлар партия ташкилотларининг роли тўғрисида гапирмоқчиман.

Прогрессив аграр сиёсатга эга бўлиш жуда муҳим, албатта. Бу сиёсат марказдан, халқ хўжалиги тармоқлари, фан йўли билан мустаҳкамланиши муҳимдир. Буларнинг ҳаммаси тўғри. Марказда ҳозир биз айни шундай ишлар билан бандмиз ва аграр секторни қайта қуриш ҳаётий зарурат эканлигини ҳисобга олиб, масалаларни бирин-кетин ҳал этмоқдамиз.

Ҳар ҳолда қишлоқ хўжалигининг — экономикамизнинг мана шу ўзига хос нодир тармоғининг табиати шундайки, иш натижалари маҳаллий органлар фаолиятига ва колхозлар ҳамда совхозларнинг қишлоқ меҳнатчилари, фермаларда, далаларда меҳнат қилаётган кишиларнинг фаолиятига ҳал қилувчи даражада боғлиқдир. Аграр секторга унинг барча ўзига хос жиҳатларини, ҳар бир регионнинг барча ўзига хос хусусиятларини ҳисобга олган ҳолдагина раҳбарлик қилиш ва унинг амалий вазифаларини ҳал этиш мумкин.

Шу боисдан яна бир бор такрорламоқчиман: юқори босқичларда биз қандай иш қилмайлик, агар жойларда — колхозларда, совхозларда, шахсий ва бошқа ёрдамчи хўжаликларда иш тубдан қайта қурилмас экан, бу самара бермайди. Равшанки, маҳаллий партия, совет, хўжалик органларининг позициялари, уларнинг бу муҳим ишга муносабатлари тубдан қайта қурилиши лозим.

Мана шу нуқтаи назардан қараганда, сўнгги икки-уч йил ичида Орёл областида каттагина ўзгаришлар юз бермоқда. Бу эса менинг кўп нарса маҳаллий органларнинг ташаббусига, мустақиллигига боғлиқ, деган фикримни тасдиқлайди.

Область йигирма йил давомида бир жойда депсиниб турди. Саккизинчи беш йилликда 1 миллиард 100 миллион сўмлик ялпи маҳсулот, ўн биринчи беш йилликда ҳам худди шунча, аниқроғи ҳатто бироз камроқ маҳсулот етиштирилди. Йигирма йил давомида фондлар, капитал маблағлар, ўғитлар, техника ва шунга ўхшаш нарсалар сарфланаверди. Шу йиллар давомида маҳсулот ўзгаришсиз қолаверди. Мана энди 2-3 йил ичида шундай ижобий ўзгаришлар бўлмоқдаки, бу ўзгаришлар хўш, бунинг сабаби нимада, деб ўйлашга мажбур қилмоқда. Бу — биринчидан.

Иккинчидан. Бу областни биз атайлаб танлаб олдик. Кубанга боришимиз ҳам мумкин эди, у ерда йил жуда оғир келганда ҳам кўрсатишга арзийдиган нарсалар бор. У ерда имкониятлар жуда катта. Бошқа областларга ҳам бориш мумкин, балки у ерларда тажриба ҳатто кўпроқ бўлса керак. Тўғрироғи, аҳвол яхшироқ бўлса керак. Қишлоқлар ҳам, йўллар ҳам — ҳаммаси яхшидир. Аммо биз бу ерга келдик. Чунки бу ерда йигирма йил давомида бир жойда депсиниб тураверишди, бунинг устига уруш Орёл областини бутунлай вайрон қилганлигини унутмаслик керак. Бу ерда шундай жанглар бўлганки, ўлкада ҳаётни тиклаш учун жуда катта куч-ғайрат сарфлашга тўғри келган. Шу вақтга қадар Орёл областининг аҳолиси урушдан олдингидан ҳам кам. Ана шуларнинг ҳаммасини ҳисобга олганда ҳам, бу ерда ижобий ўзгаришлар бўлмоқда. Ҳолбуки, биз бу ерда ҳеч қандай ҳомийлик қилганимиз йўқ. Орёл областига алоҳида муносабатда бўлганимиз йўқ. Айни ана шу нуқтаи назардан бу ернинг тажрибаси бизга муҳимдир.

Иш ўзгара бошлади. Аммо асосий ишлар ҳали уларнинг олдида турибди, албатта. Лекин қуйидагилар ижобийдир. Биз Орёл области меҳнаткашлари билан икки жойда суҳбатлашдик. Улар бизга: энди озиқ-овқат муаммоси ўртага қўйилмаяпти, дейишди. Мен савол бердим. Йўқ, энди яшаш мумкин, деб жавоб қилишди. Аҳволни яхшилаш керак, албатта, лекин иш ҳозирнинг ўзидаёқ ўзгара бошлади. Уй-жой, қурилиш ишлари сифати, корхоналарни модернизациялаш тўғрисида ва бошқалар ҳақида масалалар ўртага қўйилмоқда. Бунинг ўзи қизиқарлидир. Бу вазиятнинг ўзгарганини, бу ўзгаришни меҳнаткашлар ҳис қила бошлаганини билдиради. Бу ишлар атиги икки-уч йил ичида бўлди, ўртоқлар!

Мана энди бу учрашув нима учун бизга принцип жиҳатдан зарур эканлигини тушуниб олдингиз, деб ўйлайман: сизлар билан ҳозирги давр тўғрисида, озиқ-овқат ишлари ҳақида гаплашиб олишимиз керак. Ва ниҳоят, бу учрашув нима учун Орёл областида ўтаётгани ҳақида гаплашиб олишимиз керак.

Кенгашни очиқ деб эълон қиламан.

Сўз КПСС Орёл область комитетининг биринчи секретари **Е. С. Строев**га берилади. У бундай деди:

Область партия комитети бюросининг, область коммунистлари, барча меҳнаткашларининг топшириғига кўра, кўпмиллатли Ватанимиз энг яхши ўғил-қизларининг қони тўкилган Орёл заминида сизни самимий қутлашга рухсат бергайсиз! Бундай учрашув Россия марказида биринчи бор ўтказилмоқда, биз ишимиздаги бирмунча силжишларга берилаётган баҳо учун, ана шу ўлкани ўзгартириш тўғрисидаги ғамхўрлик ва катта диққат-эътибор учун Марказий Комитетдан, Михаил Сергеевич, Сиздан ниҳоятда миннатдормиз.

Сиз областимизда бўлган чоғингизда биз партиянинг апрель ойида бошланган қайта қуриш йўлини амалга ошириш ва Орёл области агросаноат комплексини социал-иқтисодий жиҳатдан ривожлантиришни жадаллаштириш борасида партия ташкилотлари ва меҳнат коллективларининг иш практикаси билан сизларни таништиришга ҳаракат қиламиз.

Танишувни одатда областга қисқача характеристика бериш билан бошлаш лозим бўлади. Сизга маълумки, область Россиянинг марказида жойлашган бўлиб, 25 минг квадрат километр майдонни эгаллаб турибди.

Аҳолисининг сони 864 минг киши, шулардан 64 проценти шаҳарларда яшамоқда.

Бизда 7 та шаҳар ва 14 та шаҳар типидаги поселка, 23 та қишлоқ райони бор. Сиз область маркази билан бир қадар танишдингиз, бу ерда 340 мингга яқин аҳоли яшамоқда. Орёлга 1566 йилда асос солинган. Бошқа шаҳарлар қатори Ливна ва Мценскни тилга олиш керак, уларнинг ҳар бирида 50 минг киши яшамоқда.

Область партия ташкилоти сафида қарийб 77 минг коммунист бор. Халқ хўжалигида банд бўлган меҳнаткашлар ўртасида партия аъзоларининг салмоғи 14 процентни ташкил этади. Областда КПССнинг 27 та шаҳар ва район комитетлари, 1860 та бошланғич партия ташкилоти бор. Орёлда 7 та олий ўқув юрти ва 10 та илмий-тадқиқот институти ишлаб турибди.

Орёл Ватанимиз тақдири бир неча бор ҳал этилган катта тарихий чорраҳадир. В. И. Ленин ўз асарлари учун бир неча бор Орёл губернияси ҳаётидан мисоллар олган эди, бу губерния аҳолиси учта рус революциясида фаол иштирок этди.

Бу ерда жаҳонда биринчи социалистик давлатни бўғиб ташлашга уриниш режалари икки марта барбод этилган эди. 1919 йилда Орёл остонасида ёш Қизил Армия Москвага ҳамла қилаётган генерал Деникиннинг саралланган қисмларини тор-мор этган эди. Улуғ Ватан уруши даврида Орёл — Курск ҳалқасида фашист қўшинлари батамом янчиб ташланган эди, 1943 йилнинг 5 августида Орёл ва Белгород шаҳарларининг озод қилиниши шарафига Ватанимиз пойтахти биринчи бор салют берди. Шу тариқа шаҳримиз тарихга биринчи салют шаҳри бўлиб кирди! Жангларда кўрсатган мардлиги ва жасорати учун 160 орёллик Совет Иттифоқи Қаҳрамони юксак унвонига сазовор бўлди.

22 ой узлуксиз давом этган жанглар оқибатида шаҳарлар харобага айланди, қишлоқлар куйиб кул бўлди. Орёл областидаги деярли ҳар бир қишлоқ бошига Хатин ва Лидицанинг қисмати тушди. Урушдан аввалги чегаралар доирасида оладиган бўлсак, Америка Қўшма Штатлари иккинчи жаҳон урушининг бутун олти йили мобайнида қанча одамдан ажраган бўлса, Орёл шундан ҳам кўпроқ одамдан жудо бўлди, биз 455 минг кишидан маҳрум бўлсак, АҚШ 355 минг кишисидан жудо бўлди. Халқ хўжалигига жуда катта зиён етди, аҳоли эса бор-йўғидан маҳрум этилди. Бу ҳақда 1943 йилда суратга олинган ҳужжатли фильм бор, бу фильмни кўз ёши тўкмай кўриш қийин. Фақат олтмишинчи йилларга келиб биз одамларни ертўла уйлардан кўчира олдик.

Уруш сабабли вайрон бўлган хўжалик, саноат аслида қайтадан бунёд этилди. Эндиликда областда автогрейдерлар, юк ортиш механизмлари, металлокорд, турли насослар, соатлар, асбоблар, ҳисоблаш техникаси ва кўпгина бошқа маҳсулотлар тайёрланмоқда. Саноат корхоналарининг маҳсулотлари жаҳондаги 70 мамлакатга етказиб берилмоқда. Урушдан аввалги даврга нисбатан саноат ишлаб чиқариши ҳажми 30 марта кўпайди.

Аммо барча ана шу янги заводлар ва фабрикалар, баланд уйлар, замонавий институтлар ва шаҳар цивилизациясининг бошқа неъматлари рус қишлоғининг ҳиммати билан юзага келди, рус қишлоғининг ўзи эса ниҳоятда оғир шароитларда эди.

Шу боисдан ҳам, Михаил Сергеевич, областимиз меҳнаткашлари колхозчиларнинг тўртинчи съездида сиз айтган қуйидаги сўзларни сидқидилдан маъқулладилар: «Россия Ноқоратупроқ зонасининг муаммолари... барча совет кишиларини ташвишлантирмоқда... Бу ўлка — рус ерининг қалбидир... Бу ерда яшаётган кишилар энг оғир йилларда мамлакатнинг бошқа районларидаги аҳоли билан топган-тутганини қардошларча баҳам кўрди, улар кўпгина республикаларимизнинг иқтисодий ва маданий жиҳатдан тикланишига жуда катта ҳисса қўшдилар».

Область коммунистлари, меҳнаткашлари партиянинг экономика аграр сектори эҳтиёжларига қараб бурилиш йўлини астойдил қўллаб-қувватладилар. Биз қишлоқларни қайта тиклашимиз, ниҳоят, уларга ҳам навбат келганлигига куч ва ишонч бахш этишимиз жуда зарурдир. Уруш оқибатидаги вайронагарчилик, сўнгра эса волюнтаризм, социал соҳага маблағ ажратишнинг қолдиқ принципи оқибатида кўпгина қишлоқларнинг «истиқболсиз» деб эълон қилиниши, болалар кам бўлган мактабларнинг ва беморлар кўп бўлмаган участка касалхоналарининг ёпиб қўйилиши, бошқа салбий ҳолатлар туфайли бу ерда қийинчилик шу қадар кўпайиб кетдики, одамларнинг сабр-тоқати тугади. Одамлар ўзлари туғилиб ўсган жойдан кета бошладилар. Сўнгги 20 йил ичида қишлоқ аҳолиси сони икки баравар камайди, кўп асрлик тарихга эга бўлган 700 дан кўпроқ қишлоқдан ном-нишон қолмади.

Аммо биз бу касалликни даволаш ўрнига, уни одамлар назаридан яшира бошладик. Нон, гўшт, сут ва қишлоқ хўжалигининг бошқа маҳсулотларига жуда паст нарх қўйиб ва айни вақтда, худди ўша деҳқонларнинг розилигини олмасдан, техника, қурилиш материаллари, эҳтиёт қисмлар, бошқа ресурслар ва хизматларга нархни бир неча бор ошириб, охир-оқибатда қишлоқни янчиб ташладик, бунинг устига мамлакатнинг молиявий системасини ҳам издан чиқардик. Тургеневнинг «Муму» ҳикоясидаги соқов Герасимнинг фиғони ошганидек. деҳқон ҳам ижтимоий ишлаб чиқаришга мутлақо қизиқмай қўйди ва эл-юртнинг ризқу-рўзини яратувчи сифатида таназзулга юз тута бошлади. Деҳқон лоқайд ва бепарво, социал жиҳатдан қарам ва чорасиз бўлиб қола бошлади.

Ана шундай вазиятда қишлоқда вужудга келтирилган ишлаб чиқариш потенциали зарур самара бермади. Далалар ва фермаларнинг маҳсулдорлиги пастлигича қолаверди, хўжаликларнинг 70 процентдан кўпроғи зарар кўриб ишларди.

Ҳатто Ноқоратупроқ зона тўғрисида қарор қабул қилинганидан кейин ҳам биз моддий база ҳақида эскичасига фикр-мулоҳаза юритишни давом эттирдик, кўпроқ гўшт ва сут олишни истадик, одам ҳам, унинг эҳтиёжлари ва ташвишлари ҳам четда қолиб кетаверди. Кўпчилик хўжаликларда социал соҳанинг асосий фондлари қийматидаги улуши бор-йўғи 5-7 процентни ташкил этар эди. Оқибатда қишлоқ турмуш тарзининг ўзи вайрон бўлиб кетди.

Шу боисдан ҳам қишлоқ коммунистлари, барча меҳнатчилари Марказий Комитетнинг 1985 йил апрель Пленуми йўлини умид қуёши деб, ҳозирги босқичда аграр сиёсатни ленинча тушунишга бизни қайтаришга қодир бўлган ёрқин ва дадил ғоя деб қабул қилдилар. Ана шу ёндашувларга, Сизнинг, Михаил Сергеевич, Белгородда, кейинчалик эса Целиноградда айтган кўрсатмаларингизга амал қилиб, область партия ташкилоти социал масалаларни аниқ-пухта ҳал эта бошлади, бошқарувнинг иқтисодий методларини пишиқтириб, Орёл қишлоғини қайта тиклашнинг бошқа йўлларини излай бошлади. Биз учун умумий сиёсий йўл-йўриқларни ҳар бир меҳнат коллективининг конкрет ишига айлантириш муҳим эди.

Шу мақсадда биз таркиб топган вазиятни танқидий таҳлил қилдик, Москва области, Литва ва Белоруссиянинг тажрибасини ўргандик ва шу асосда ўз ишимизнинг бош йўналишларини белгилаб олдик, ушбу йўналишларни пленумда муҳокама қилдик. 12 та тармоқ комплекс программасини тасдиқладик, уларнинг бажарилиши учун масъул бўлган кишиларни бюро ва область Совети ижроия комитети аъзолари орасидан тайинладик.

Кадрлар ана шундай туб бурилишга шай эдими? Эндиликда ўтмишга назар ташлаб, йўқ, шай эмас эди, деб рўй-рост айтишимиз мумкин. Етакчи участкаларни диққат-эътибор ва партиявий одоб ила ёш, аммо билимдон ва сиёсий жиҳатдан етук кадрлар билан мустаҳкамлашга тўғри келди. Қарийб 40 та район ва шаҳар партия комитетлари секретарлари ўзгарди, хўжалик органларида тубдан янгиланиш содир бўлди. Бу иш ўз вақтида қилинди. Янги раҳбарларнинг кўпчилиги вазиятни тезда тушуниб аҳволни яхши томонга ўзгартира олди. Ташкилотлар ва муассасаларда ижрочилик интизоми анча кўтарилди.

Биз область партия комитетининг пленумида ходимларнинг мулкдан ва ўз меҳнати натижаларидан бегонасираши оқибатида пайдо бўлган бефарқликни бартараф этиш йўлларини топишни асосий вазифа қилиб қўйдик. Шу мақсадда областда коллектив пудратни фаол жорий эта бошладик. Глазунов район партия ташкилотида бу борада ижобий тажриба орттирилди, мазкур тажрибани партия Марказий Комитети маъқуллади.

Коллектив пудрат туфайли ишлаб чиқариш жонланди. Аммо биз ишни эндигина бошлаган кезимиздаёқ бу пудрат бош вазифани ҳал этмаганини — маҳсулот ишлаб чиқариш учун кетадиган харажатларни назорат этиш масаласини охиригача таъминламаганини, яъни харажатларга қарши механизм ишга солинмаганини илғаб олдик.

Шу боисдан ҳам биз КПСС Марказий Комитети 1987 йил июнь Пленумининг экономикани тўла хўжалик ҳисоби ва ўзини-ўзи маблағ билан таъминлашга ўтказиш тўғрисидаги қарорларига амал қилиб, маҳсулот ва ишлаб чиқариш воситаларининг олди-сотдиси негизида ижара пудратини ҳамма ерда ва қунт билан жорий эта бошладик. Эндигина иш бошлаган кезлардаёқ бу оддий меҳнаткашлар учун энг мақбул усул эканини ҳис этдик. Ижара пудрати реал ҳаётда меҳнаткашларни ишлаб чиқариш хўжайинига айлантира бошлади. Ишлаб чиқаришдаги харажатлар устидан, маъмурий-бошқарув аппарати ходимлари ва мутахассислар устидан қаттиқ иқтисодий назорат таъминланди, энг асосийси эса одамнинг эркига, унинг ақл-идрокига кенг йўл очилди. Биринчи марта кимнинг нимага қодирлиги аниқланди, ҳар бир одамнинг истеъдоди ва имкониятларини рўёбга чиқариш мумкин бўлиб қолди. Дарҳақиқат, эгасиз мулкка, яъни бюрократик системанинг ана шу асосий қалъасига чинакам ҳужум бошланди.

Натижада биз аграр сиёсатни буйруқбозлик — бюрократия аппарати эмас, балки бошланғич меҳнат коллективи, ишлаб чиқарувчининг ўзи белгилай бошлашига яқинлашиб қолдик.

Ҳозир, гарчи ҳамиша ҳам оқилона бўлмаса-да, ижаранинг нафи ҳақида кўп гапирилмоқда ва ёзилмоқда. Кўпинча уни коллектив пудрати билан аралаштириб юбормоқдалар, аммо шуни холисона тан олиш керакки, янги ҳаракат эндигина бошланганида назарияда ҳам ҳали ҳеч қандай тажриба йўқ эди. Қоқилиб-суқилиб, янглишиб ҳаракат қилишга, ВАСХНИЛ академияси билан, шахсан академик А. А. Никонов билан ҳамиша маслаҳатлашиб туришга тўғри келди.

Эндиликда область коммунистлари олдида амалий вазифалар пайдо бўлди: янги иқтисодий механизмни идрок этиш билан бир қаторда кашшофларни топиш, уларга иш ўргатиш ва ижара муносабатларининг юксак самара беришини жонли намуналар асосида исботлаш лозим эди. Маҳаллий шароитларни ҳисобга олиб, тавсиялар ишлаб чиқилди, барча раҳбарлар ва мутахассислар, жумладан район ва шаҳар партия комитетларининг биринчи секретарлари, шаҳар ва район ижроия комитетларининг раислари ўқитилди, улар зачёт топширишди. Агросаноат комплексининг қарийб 90 минг меҳнаткаши курс тайёргарлигидан ўтди.

Амалий ёрдам бериш учун колхоз ва совхозларга 450 мутахассис, олим, партия-хўжалик активларидан масъул ходимлар юборилди. Хўжалик ҳисоби. кунлари мунтазам ўтказила бошлади, ҳар чоршанба чорвадор куни деб белгиланди. Ижарачилар билан мунтазам учрашувлар расм бўлди. бундай учрашувлар баҳс-мунозара шаклида ўтмоқда. Шундай қилинганида янги иқтисодий ўзаро муносабатларнинг энг асосий жиҳатлари яхшироқ ойдинлашмоқда, ишга халақит бераётган тўсиқлар ўз вақтида олиб ташланмоқда.

Область партия комитети бюроси шу масала хусусида 12 та партия комитетининг ҳисоботини тинглади. Должанская районидаги Вишне-Ольшанский совхози ва Свердлов районидаги Свердлов номли колхоз партия комитетларининг иш тажрибаси, шунингдек бутун район билан ижара пудратига ўтишга қарор қилган Урицский райони ижарачиларининг ташаббуси маъқулланди. Коммунистлар ана шу ҳаракатга бош бўлдилар.

Партия комитетлари, мутахассисларнинг қунт билан ишлаши туфайли областимизда ижарачи коллективларнинг турли ташкилий формалари таркиб топди. Тор доирада ихтисослашган звенолар жуда кўпдир. Мазкур звенолар кўпинча оилавий ёки қариндош-уруғчилик негизида уюшган. Ижаранинг ана шу формасини биз энг барқарор, истиқболли ва натижадор форма деб ҳисоблаймиз.

Бизда яна ҳам йирикроқ бўлинмалар бор. Улар алмашлаб экишни ёки фермани пудратга олмоқдалар. Агросаноат банкида ўз счётлари бўлган торроқ доирада ихтисослашган кооперативлар ҳам пайдо бўлди, улар орасида, масалан, кўп йиллик ўтларнинг уруғини, айниқса беда ва йўнғичқа уруғини етиштирадиган кооперативлар бор. Бир қанча район марказларида аҳоли гўшт етиштирадиган, шунингдек чўчқа болалари боқадиган хўжаликлараро кооперативларни ҳам тузди. Шахсий ёрдамчи хўжаликни юритишда, ветеранлар ва қарияларга маиший хизмат кўрсатишда ёрдам берадиган кооперативлар ҳам ўзини оқлади. «Агропромстрой»да барча ғишт заводлари ижарага берилмоқда.

Бугунги кунда ижара бирон-бир маъмурий тазйиқсиз чуқур илдиз отди, деб ишонч билан айтишимиз мумкин. Ижара пудрати одамларга ғоя инъом этди, ана шу ғоя негизида эса қайта қуришнинг саботли, эътиқодли тарафдорлари камол топди.

(**Давоми иккинчи бетда**).

Суратда: қишлоқ хўжалик кўргазмасини кўздан кечириш пайти.

(ТАСС телефотоси).

ҚИШЛОҚДА СОЦИАЛ ТАРАҚҚИЁТНИ ЖАДАЛЛАШТИРАЙЛИК

(Давоми. Боши биринчи бетда).

Областда ижарага олувчилар юксак самара билан ишлаётганлигини кўрсатувчи анчагина ёрқин ва ишонарли мисоллар бор. Сизлар уларнинг тажрибаси билан қўлингиздаги материаллар орқали танишишингиз мумкин. Биз кўпгина кашшофларни бугунги учрашувга таклиф этганмиз. Сизлар уларнинг айримларини бевосита иш жойларида учратасиз.

Ўзаро иқтисодий муносабатларнинг янги формаси салмоқли натижалар бермоқда. Мисол учун Владимир Эрбертович Райс бошчилик қилаётган коллективни олиб кўрайлик. У Урицкий районининг КПСС номли тобора қолоқлашаётган колхозида ўз ҳолига ташлаб қўйилган фермани ижарага олди. Фермада ҳар бир сигирдан 1850 килограммдан сут соғиб олинар эди. Ижарачилар коллективи хизмат кўрсатувчи ходимлардан 10 кишини қисқартириб, икки йил ичида ҳар бир сигирдан соғиб олинадиган сутни 1750 килограмм кўпайтирди.

Знаменский районидаги «Новая жизнь» колхозидан Плеханов номли ферма район комсомол комитети бюросининг аъзоси Елена Сергеевна Знаменская бошчилик қилган коллективга ижарага берилгач, бу ерда ҳам шундай муваффақиятга эришилди. Бугунги кунда фермада ҳар бир сигирдан тўрт минг килограммдан сут соғиб олиниб, маҳсулот таннархи кескин арзонлашмоқда. Бундай мисолларни кўплаб келтириш мумкин, аммо улар ўз кўрсаткичлари билангина эмас, одамлар психологияси, уларнинг кайфияти кўп даражада ўзгарганлиги билан ҳам мароқлидир. Масалан, Вишне-Ольшанский совхозидан Виктор Перфильевич Дорофеевнинг оиласи 500 та чўчқа боласини боқиб семиртиришни ўз зиммасига олди. Илгари бу ишни 5 киши бажарар ва жами чўчқа болалари бир ойда етти центнердан кўп семирмасди. Дорофеев хотини билан бирга биринчи ойнинг ўзидаёқ чўчқа болаларини 45 центнер, сўнгра 50 центнер семиртиришга эришди. Ҳозир эса жониворларнинг ҳар бир центнер семиртирилиши 130 сўмга тушган ҳолда уларнинг вазнини 60 центнердан кўпроқ оширишга эришилмоқда.

Эндиликда эр-хотин бундан қувонмоқда ва уларнинг фарзандлари ҳам ота-онаси билан фахрланмоқдалар. Яқинда область партия комитетида ижарачилар билан бўлиб ўтган учрашувда Виктор Перфильевич шундай воқеани сўзлаб берди. Район комсомол комитетининг секретари бўлиб ишлаётган унинг ўғли фермага отаси олдига келиб: «Дада, келинг сизни бир ўпиб қўяй. Барча йигитлар сиз менинг отам эканлигингиз ростми?» — деб сўрашмоқда.

16 йил колхоз раиси бўлиб ишлаган, эндиликда эса кўп йиллик ўт-ўланлар уруғини етиштирадиган оилавий кооператив ташкилотчиси Леонид Петрович Пешехонов бу ҳақда шундай деди: «Орқамдан икки ўғлим трактор бошқариб келаётган далага қараб дилим яйраб кетади. Раис бўлган чоғларимда ҳеч қачон бундай бахтиёрликни ҳис этмаган эдим». Айни вақтда шуни айтиш лозимки, унинг иккала ўғли ва келини Тимирязев академиясининг яйловларни парвариш қилиш ва кўпайтириш факультетини тамомлаганлар.

Бу ўртоқлар, камдан-кам учрайдиган воқеалар эмас. Умуман областдаги ижара коллективларида бу йил меҳнат унумдорлиги меҳнатни одатдаги ташкил этишга нисбатан 1,9 баравар ошди, иш ҳақи эса атиги 25 процент кўпайди. Ҳозирги вақтда областда 400 дан ортиқ оилавий коллектив ишлаб турибди, 53 та хўжалик эса бутунлай ижара пудратига ўтди. Демак, деҳқончилик илдизлари ҳали барҳаёт, бу эса партиявий ишда энг муҳимидир. Мазкур масала ўтказилаётган район ҳисобот сайлов партия конференцияларида асосий масалалардан биридир.

Иккинчи. Ижара кун тартибига барча раҳбарлар ва мутахассисларни уларнинг меҳнатига умумий даромадга қараб ҳақ тўлашга ўтказишни зарур шарт қилиб қўйди. Ўтган йилдан бошлаб хўжаликларнинг барча раҳбарлари ва мутахассислари, шу йилнинг январидан бошлаб эса район агросаноат бирлашмасининг барча мутахассислари меҳнатга ҳақ тўлашнинг ана шундай формасига ўтказилди. Бу эса уларнинг интенсив технологияларни ўзлаштиришдан манфаатдорлигини оширди, фан-техника тараққиёти ютуқларини активроқ ўзлаштиришга мажбур этди. Биз бу ишга мунтазамлик бахш этиш мақсадида еттита илмий ишлаб чиқариш системаси, жумладан оқсил ва ем-хашак, дон, наслчилик иши ва бошқа йўналишлар бўйича илмий ишлаб чиқариш системалари ташкил этдик. Уларнинг баъзилари бу ердаги виставкага қўйилган.

Қуйи ташкилий структурадаги ўзгаришлар район ва область даражасида агросаноат комплекси бошқарувини структуравий жиҳатдан ўзгартириш заруратини ўртага қўйди. Эндиликда хўжаликлар раҳбарларининг ўзлари партия конференцияларида масалани шу тахлитда ўртага қўймоқдалар: хизмат кўрсатаётган тармоқни бошқача қайта ташкил этиш мумкин бўлмаса, келинглар, биз уларни сотиб оламиз. Демак, вақт кутиб ўтирмайди. Областимизда ҳозирнинг ўзидаёқ чет эл фирмалари билан алоқа ўрната бошлаган «Ливни» агрокомбинати икки йилдан бери ишлаб турибди. Орёл ва Урицкий районларининг агросаноат бирлашмалари бошқарувнинг кооператив формасига ўтказилди. Мутахассислар ижара коллективларига ишга ўта бошладилар. Эндиликда бундай коллективларда 500 дан ортиқ агроном, инженер, зоотехник меҳнат қилмоқда.

Аммо аграр комплексда биз дуч келган қийинчиликларни ана шундай тадбирлар билангина ҳал этиб бўлмас эди. Турмуш қишлоқда социал ўзгартишларни қатъиян талаб этди. Биз бу вазифани қолоқ хўжаликларни қайта тиклашдан бошладик. Ана шу хўжаликлар оёққа туриб олиши учун реал имконият бериш керак бўлди. Бунинг учун 106 та энг қолоқ колхоз ва совхозни социал-иқтисодий ривожлантиришнинг тармоқ комплекс программасини ишлаб чиқдик ва рўёбга чиқармоқдамиз. Мазкур хўжаликлардаги аҳволни бошқа ҳеч қандай чора-тадбирлар тузата олмаган эди. Бу борада пудратчи ташкилотлар кучи билан яшаш учун барча воситаларга, ривожланган социал соҳага эга бўлган посёлкалар қуришни авж олдириб юбордик. Бугунги кунда 80 та шундай посёлка турли босқичда тайёр ҳолдадир. Уларнинг баъзиларини сизлар кўрасиз.

Биз ана шу мақсадлар учун 500 миллион сўмдан ортиқ капитал маблағ сарфладик. Шуни рўй-рост айтиш керакки, бундай бурилиш осон бўлмади. Область партия комитети бюроси ана шу хўжаликларни аллақачон истиқболсиз, деб билган кишиларнинг ялпи қаршилигига дуч келди.

Бундан ташқари область партия комитети шаҳар ва район марказларидаги корхоналар ва ташкилотлар ёз мавсумида биттадан янги посёлка қуриш мажбуриятини олиш тўғрисидаги халқ хашари ташаббусини қўллаб-қувватлади. Бундай ташаббус май ойидаёқ юзага келган эди, кузга бориб эса биз тўла ободонлаштирилган ва йўллари бўлган 28 та кичик посёлкани бирин-кетин қабул қилиб олдик. Агар биз бутун чоралар билан мана шу усулни жорий этишга муваффақ бўлсак, қишлоқни тезроқ қайта тиклаган ва қарзимиздан қутилган бўлур эдик. Якка тартибда уй-жойлар қуриш ҳам жонланиб кетди. Буларнинг ҳаммаси уч йил ичида уй-жойлар қуришни учдан бир баравар, мактабгача тарбия болалар муассасалари, бошқа социал маданий-маиший объектлар қуришни 1,5—2 баравар кўпайтириш имконини берди.

Шунга қарамай, қишлоқда қурилиш энг муҳим ишдир. Бизда бинокорлик материаллари жуда кам, қишлоқни газлаштиришни чинакамига авж олдира олмаяпмиз, электр таъминоти билан боғлиқ масала ҳал этилмаган. Электр тармоқлари жуда ёмон. Уларни алмаштириш ёки реконструкциялаш тўғрисидаги масалани ҳеч ким ҳал этмаяпти.

Биз вужудга келган вазиятдан чиқиб олиш учун иккита завод — ғишт ва селикат блоклари заводларини қура бошладик, монолит қурилишни авж олдиряпмиз. Пардозлаш плиталари ишлаб чиқарадиган завод қуриш тўғрисида Италия фирмалари билан шартнома имзоланди. Черепица тайёрлайдиган қувватлар яратиш тўғрисида Ғарбий Германия корхона эгалари билан музокаралар олиб боряпмиз. Вақти келиб буларнинг ҳаммаси бўлади. Аммо кутиб ўтириш мумкин эмас. Шунинг учун ҳозир бизга ёрдам керак.

Бироқ уй-жойлар қуриш билангина иш битмайди. Одамларни қаердан олиш тўғрисидаги масала бизни ҳаммадан кўра кўпроқ ташвишлантирар эди. Бу ишда биз «Комсомольская правда» газетасидан жиддий мадад олдик. «Правда», «Известия», «Советская Россия», «Сельская жизнь» газеталарида эълон қилинган сермазмун ва ҳолис мақолалар, радио ва телевидение эшиттиришлари муҳим роль ўйнади. Одамлар қишлоқларимизга доимий яшаш учун келдилар. Шу кунгача 30 мингдан ортиқ ариза тушди. 800 та сут соғувчи етишмас эди — 1500 нафар сут соғувчи келди. Шунингдек 2000 дан ортиқ механизатор, жами салкам 13 минг киши келди. Ҳувиллаб қолган қишлоқларга одамлар қайтадан кўчиб кела бошлашди. Айни вақтда асосан илгари ўзлари яшаб турган жойлардан кетиб қолган ёшлар келишмоқда. Москва, Белоруссия ва мамлакатнинг бошқа регионларидан ҳам одамлар бу ерга келишмоқда. Ниҳоят, қишлоқда болалар овози, болалар кулгуси янгради. Қўшимча равишда 59 та мактаб очишга тўғри келди. Лекин бу қувончли ташвишлардир. Бундай юмушлар қанча кўп бўлса, шунча яхши! Биз комсомолнинг «Қишлоқда яшайман» деган шиор остидаги ташаббуси учун ундан миннатдормиз. Комсомолга йўқолиб кетган рус қишлоқларини қайта тиклашда ёрдам беришдек конкрет иш топширилганда, унинг ўзи ҳам гўё жонланиб кетди. Бу ерга баъзан кишини ажраблантирадиган шундай хатлар келади: «Мен, эҳтимол, сизларга тўғри келмасам керак, ёшим анчага бориб қолган, 36 ёшдаман, аммо мени қабул қилишингизни сўрайман...»

Краснодар ўлкасининг Кущевская станциясидан Анна Алексеевна Кравцова мана шундай деб ёзади: «Биз сизлар яшаб турган жойлар табиатини кўздан кечирдик, у ер бизга жуда манзур бўлди. Авлод-аждодимиз деҳқон бўлган 14 кишилик оиламиз сизлардан ер ва фермани ижарага олишни истайди. Муддаомиз — иложи борича кўпроқ сабзавот ва гўшт маҳсулотлари олишда мамлакатга ёрдам беришдан иборат...»

Москва шаҳридан Сидорушкинларнинг ёш оиласи «Заминга қайтиш» телепрограммасини кўргандан кейин Орёл областидаги қишлоқда яшаш ва ишлаш ниятида бўлганини маълум қилади. Москвалик Сичевлар, Қрим областидан Голублар оиласи ва ҳатто Днепропетровскдан маккажўхори илмий тадқиқот институтининг аспиранти Камеренко шундай истак билдирмоқдалар. Камеренко қишлоқда кооператив ташкил этиш ниятида эканини билдиради.

Бироқ аҳолининг кўчиб келиши демографик муаммони ҳал этишга ёрдам берсада, лекин уни кун тартибидан бутунлай чиқариб ташламайди. Ўз аҳолимиз кўпайиши муҳимдир. Одамлар билан эса ҳар қандай вазифаларни ҳал этиш мумкин.

Қолоқ хўжаликлар экономикасини юксалтириш бақувват ва юқори рентабелли колхоз ва совхозлар билан иш олиб бориш сусайтириб юборилишини билдирмайди. Аксинча, биз уларнинг кўпчилиги илгари эришган ютуқлар билан хотиржам бўлиб қолаётганларини пайқаб олдик. Область партия комитети бюроси областдаги 60 та энг яхши хўжалик ишини ўрганиб чиқиб, шундай хулосага келди. Ана шу хўжаликларга, одатдагидек, хизмат кўрсатган, обрўли кишилар бошчилик қилмоқда. Уларга шу ҳақда рўй-рост гапиришга тўғри келди. Бизда махсус программа шу тариқа юзага келди. Ана шу программага мувофиқ илғор хўжаликлар ҳам ижара муносабатларини ўзлаштириб, маҳсулот етиштиришни 1,3-1,5 баравар кўпайтиришга қарор бердилар.

Ниҳоят, биз гўшт етиштиришни ўзимизнинг энг қийин муаммомиз, деб ҳисоблаб, мазкур муаммони ҳал этиш учун ҳар қандай йўллардан фойдаланишга ва улардан энг жадал ҳал этиш мумкин бўлгани-аҳоли хонадонларидаги қорамоллар туёғини икки баравар кўпайтиришни, молларни хонадонларга ижарага беришни ривожлантиришга, ҳар бир хўжаликда бир-иккитадан оилавий кооператив ташкил этишга қарор бердик. Айни вақтда биз ҳар бир районда қорамолларни 20 кунлигидан бошлаб сўкимга боқадиган комплекслар ва чўчқачилик комплексларига эга бўлиш вазифасини ўз олдимизга қўймоқдамиз. Бунда биз мана шу барча ишларни фақат ўзимиз етиштирадиган ем-хашак ҳисобига амалга оширишни мўлжаллаяпмиз.

Маҳсулотни қайта ишлаш ва сақлаш соҳасида жуда кўп ҳал этилмаган масалалар тўпланиб қолди. Бу масалалар қишлоқ хўжалигини ривожлантиришга жиддий тўсқинлик қила бошлади, меҳнаткашларнинг эътирозига сабаб бўлмоқда. КПСС Марказий Комитетида яқинда бўлиб ўтган кенгашда бу ҳақда ҳаққоний гапирилди.

Аҳволнинг кескинлигини камайтириш учун бу соҳага кўпроқ маблағ ажратилиб, улар ўзлаштирила бошлади. Гўшт ва колбаса маҳсулотлари, табиий пишлоқ, кондитер маҳсулотлари, мева-сабзавот консервалари, алкоголсиз ичимликлар ишлаб чиқарадиган қўшимча қувватлар ишга туширилди. Орёл шаҳрида музқаймоқ фабрикаси, 560 тонналик холодильник, 45 минг тонна картошка, сабзавот ва мева сақланадиган омборлар қуриб битказилди. Тузланган карамни экспорт қилиб, 18 миллион сўмлик халқ истеъмоли моллари ола бошладик.

Шунга қарамай маҳсулотни қайта ишлашнинг моддий техника базаси заиф эканлиги ҳамон жиддий ташвишлантирмоқда. Икки йилдирки, биз янги гўшт комбинати қуриш учун лойиҳани ололмаяпмиз, мавжуд корхоналарни реконструкциялашни лойиҳалаш масалалари суст ҳал этилмоқда. Айни вақтда, одатдагидек ана шу лойиҳаларга эски технология асос қилиб олинмоқда. Айниқса дала шароитига мослаштирилган маҳсулотни қайта ишловчи кичик-кичик цехлар ва ҳатто ошхоналар учун технологик ускуналар йўқ. Биз бу борада анчагина қийинчиликлар борлигини тушунамиз. Лекин бу масалалар тезроқ ҳал бўлишини истаймиз. Бу эса бутун агросаноат комплексини ривожлантиришни жадаллаштириш учун қўшимча имконият яратади.

Айтиб ўтилган барча фикрларни хулосалаб, область агросаноат комплексини қайта қуриш соҳасидаги мана шу барча ишлар бизга нима берди, — деган саволга жавоб қайтариш муҳимдир. Энг аввало партия Марказий Комитети ишлаб чиққан сиёсий йўлнинг тўғрилигига, унинг жонкуяр тарафдорлари ва тарғиботчилари борлигига ва бу йўл дастлабки натижалар берганлигига ишонч бахш этди.

Уч йил ичида дон етиштириш 46, қанд лавлаги етиштириш 36 процент кўпайди, ем-хашак тайёрлаш деярли икки баравар ортди. Озуқа етиштириш ҳамма жойда мустақил тармоқларга ажратилиб, коллектив ва ижара пудратига ўтказилди. Натижада биз ҳар бош қорамол учун деярли 30 центнер озуқа бирлигига эга бўлдик. Икки йилдан бери область ташкилотларига ҳеч ким озуқа сўраб мурожаат қилмаяпти ва шунинг натижасида бугунги кунда 9 та район ҳар бир сигирдан қўшимча 400-500 килограммдан сут соғиб олмоқда, умуман область уч минг килограммли маррага яқинлашиб қолди. Тўрт йил ичида ҳар бир сигирдан соғиб олинадиган сут салкам 1000 килограмм кўпайди. Бу йил пландан ташқари қарийб 100 минг тонна сут сотилади. Бизда уч йил давомида гўшт харид қилиш 30 процент, сут харид қилиш эса 27 процент кўпайди. Бешта энг йирик район, 108 та колхоз ва совхоз ҳар бир сигирдан 4 минг килограмм сут соғиб олиш учун курашни авж олдириб юборди. Тўғрисини айтганда, илгари бу ҳақда ҳатто орзу ҳам қилмас эдик! Буларнинг ҳаммаси қишлоқ хўжалик маҳсулоти етиштириш юзасидан беш йилликнинг контрол рақамларига муддатидан икки йил илгари эришиш имконини берди.

Пландан ташқари маҳсулот етиштирганлигимиз туфайли биз маҳаллий таъминот учун 35 процент гўшт, сут маҳсулотларини эса 17 процент кўп сотишга муваффақ бўлдик. Биз аҳолини сут ва сут маҳсулотлари билан таъминлаш муаммосини амалда ҳал этяпмиз. Ёғ, пишлоқ, чўчқа ва парранда гўшти, тухум давлат чакана нархлари бўйича, колбаса ва мол гўшти эса комиссион нархларда сотилмоқда.

Айни вақтда область партия комитети бизда интенсивлаштириш даражаси ҳозирча паст эканлигини яхши тушунади. Область айниқса дон, гўшт ва бошқа қишлоқ хўжалик маҳсулотлари етиштиришни кўпайтиришда катта резервлар ва имкониятларга эга. Аҳолини уй-жой, халқ истеъмоли моллари, медицина ва маданий-маиший товарлар билан таъминлаш муаммоси ўткир бўлиб турибди. Шу боисдан ҳам область меҳнаткашлари Ноқоратупроқ зонага берилаётган эътибор ва ёрдам учун партия Марказий Комитетидан, ҳукуматдан ғоят миннатдордирлар. Бу эса бизга ўз имкониятларимизни активлаштиришда куч бағишламоқда. Ҳозир бу ерда ўтаётган партия конференцияларида коммунистлар областнинг ҳар бир аҳолиси учун икки ярим тонна дон, 1 тонна сут ва 2 центнер гўшт етиштириш маррасига чиқиб олиш вазифасини ўз олдиларига қўяётганликлари бежиз эмас. Биз чорвачилик маҳсулотининг 60-65 процентини иттифоқ — республика фондига юбораётганимиз учун ҳам шундай қилишимиз зарур.

Аммо, ўртоқлар, ошкора гаплашиб олайлик. Биз ўз ҳаётимизда, эҳтимол неча бор танг вазиятдан қутилиш ғояларини ишга солгандирмиз. Машина-трактор станцияларини тарқатиб юборганимизда, область партия комитетларини қишлоқ ва саноат комитетларига бўлиб юборганимизда, хўжаликлар ва районларни йириклаштириб, ихтисослаштириш ва концентрациялашга асосий эътиборни қаратганимизда, техникага хизмат кўрсатишнинг Богодухов методини ўзлаштирганимизда ва шунга ўхшаш ишларни амалга оширганимизда ана шундай қилганмиз. Бироқ сезиларли ўзгаришлар бўлмаган. Ана шу ишларда одамларнинг манфаатлари ҳисобга олинмай қишлоқ турмуш укладининг ўзига унчалик дахл қилмаганлиги барча мана шу йўналишларнинг салбий жиҳати бўлди, деб ўйлаймиз. Бу ўзгаришлар гўё деҳқонга тегишли бўлмади, шунинг учун ҳам у ана шу ўзгаришларга бефарқ муносабатда бўлди ва у гўё асосий йўлдан четда яшашни давом эттирди.

Ижарани жорий этиш, қишлоқни социал қайта қуриш муносабати билан бундай лоқайдликка чек қўйилади, чунки бу нарса меҳнаткашлар турмушининг асосига, жамиятимиз бутун организмини ташкил этадиган жонли ҳужайраларга дахлдордир. Қайта қуришнинг муқаррар кучи, озиқ-овқат муаммосини ҳал этишдаги ютуқлар гарови мана шундан иборат.

Шунга қарамай, янги ишлар ўзига қийинчилик билан йўл очмоқда. Энг аввало эскича фикрлаш бунга тўсқинлик қилмоқда. Бугунги кунда ижарага кўпинча «социализм софлиги учун» кураши байроғи остида яширин формада қаршилик кўрсатилмоқда. Ҳатто орадан 20 йил ўтгач аҳволингиз нима кечади? — деган мазмундаги хатлар кела бошлади.

Ҳар ҳолда яхшироқ ишлаймиз ва яшаймиз. Бугун шу нарса равшан: интеллектуал имконият яратилмоқда, билимдон кадрларга эгамиз, борадиган йўлимиз аниқ. Бу йўлда қишлоқни қайта тиклаш пайти келганини тушунмаётган одамлар, қандайдир «қора кучлар» борлиги яна ҳам ачинарлидир. Навбат кутишлар, озиқ-овқат маҳсулотлари ва саноат моллари етишмаслиги, наҳотки, социализмнинг софлиги бўлса? Айни мана шу нарса одамларни ҳаммадан кўпроқ ғижинтирмоқда, уларнинг турмушини ёмонлаштирмоқда.

Янги иқтисодий муносабатларни ўзлаштириш якунларига баҳо берар эканмиз, бундай муносабатлар айрим жойларда жорий этиладиган ва фақат одамларнинг кучига асосланадиган бўлса, улар истиқболсиз эканлигини пайқаш қийин эмас. Агар ана шу форма ҳисобига дастлабки ижобий натижаларга эришиш мумкин бўлса-да, келгусида бу формани — кичик механизация воситаларини, илғор технологияларни қўлланиш, маҳсулот ишлаб чиқариш маданиятининг ҳозирги даражасини таъминлайдиган, одамларнинг дам олиш, ўқиш имкониятига путур етказмайдиган, бемалол яшаётган, тайёрга айёрлар ва бекорчилар учун имконият бермайдиган меҳнат шароитини вужудга келтириш билан тезроқ мустаҳкамлаш керак. Ҳар бир янги посёлкага эндиликда оилавий ижара фермаси билан биргаликда топширилишига қаратилган йўл—бу муаммони маълум даражада ҳал этиш имконини беради.

Бироқ ижара қарор топиши учун бу ишга киришган одамларнинг комил ишончи бўлиши зарур. Ижарачига, заминда мустаҳкам турган меҳнаткаш инсонга устунликни таъминлайдиган ижара тўғрисидаги қонун бўлиши керак. Атоқли рус аграрчи-иқтисодчи олими А. В. Чаяновнинг сўзлари билан айтганда, «шундай қилиш керакки, деҳқон қишлоқдан кетиб қолмайдиган, у қишлоқда бекаму-кўст яшайдиган бўлсин». Аммо биз ижара пудратини қўллар эканмиз, ер тўғрисидаги СССР Қонуни асосларининг 50-моддасини бузаётгандек кўринамиз. Ана шу моддада ерни ижарага бериш тақиқланади, деб тўғридан-тўғри айтилган. Демак ижарачи қонунни бузувчи экан-да?

Ёки бўлмаса шундай масалани олиб кўрайлик: ижарачига норма-смена, эталонли тракторлар, шартли гектарлар ва шунга ўхшаш нарсаларнинг кераги борми? Буларнинг ҳаммаси эскича муносабатларнинг ўзига хос хусусиятларидир. Ижарачи учун у ишлаб чиқаришга қанча маблағ сарфлаганлиги ва маҳсулотни қандай нархда сотганлиги муҳимдир. Ижарачи ҳам, бутун халқ хўжалиги ҳам мана шундай соддалаштиришдан ютади. «Вишне-Ольшанский» совхозининг директори С. А. Будагов бир пайтлар айганидек, у ижара пудратига ўтилгандан кейин ҳисобот учун кетадиган қоғозларнинг ўзидан ярим тонна тежаган. Агросаноат комплексини ривожлантиришнинг мана шу ва бошқа масалалари КПСС Марказий Комитетининг бўлажак февраль Пленуми қарорларида ўз аксини топади, деб ўйлаймиз.

Ўртоқлар! Қишлоқни қайта тиклаш, ижара муносабатларига ўтиш—жуда катта сиёсий аҳамиятга молик бурилишдир. Янги иқтисодий сиёсат ва коллективлаштириш давридан буён биз биринчи марта базисни, турмуш негизини ислоҳ қилаяпмиз, инсоннинг заминга табиий қизиқишини қайта тиклаяпмиз. Гарчи бу нарса муҳим бўлсада, бу ишни фақат тўкинчилик учун қилмаслигимиз керак. Деҳқонни қайта намоён этиш, унинг турмушини соғлом фикр ва юксак мақсадлар нури билан ёритиш, унга фикрлаш ва ўз ташаббуслари учун имконият яратиш янада муҳимдир. Бизнинг авлодимизга мансуб коммунистлар бу вазифани охирига етказиш учун ҳамма ишларни қилишлари керак. Фақат ўшандагина қайта қуриш ва янгиланиш учун кураш муваффақият билан тугайди, деб айтиш мумкин бўлади. Энди орқага чекиниб бўлмайди, бунинг учун халқ бизни кечирмайди.

Пировардида, ўртоқлар, яна бир нарса тўғрисида гапиришни истардим. Заминимиз катта маданий меросга бойдир. Бу ерда бутун дунёга машҳур ёзувчилар ва шоирлар: туғилган кунининг 170 йиллиги яқиндагина нишонланган И. С. Тургенев, И. А. Бунин, Н. С. Лесков, А. А. Фет, Л. Н. Андреев, А. Н. Апухтин, М. М. Пришвин дунёга келганлар ва ишлаганлар.

Бу ерда, мана шу заминнинг кўзга ташланмайдиган, аммо унутилмас гўзаллигидан илҳом олган тарихчи Т. Н. Грановский, қутб тадқиқотчиси В. А. Русанов, авиаконструктор Н. Н. Поликарпов, композитор В. С. Калинников ҳамда маданият, илм-фан ва санъатнинг бошқа атоқли арбоблари номлари мамлакатимизда кенг машҳурдир. И. С. Тургенев бежиз бундай деб ёзмаган эди: «Мен бу ерда бўлганимда, нафас олишим, ёзишим осон кўчади, гўё ҳавонинг ўзи фикрлар билан йўғрилгандек».

Азиз ўртоқлар, Орёл диёрида, Тургенев заминида сизларга яхши фикрлар ва яхши кайфият тилайман!

Бизнинг совхозимиз марказдан олисда жойлашган, кўп тармоқли хўжалик. Орёл областида, Ноқоратупроқ ўлкада бундай хўжаликлар кўп, деди Должанский районидаги «Вишне-Ольшанский» совхозининг директори **С. А. Будагов**. Бизнинг муаммоларимиз ҳам, ташвишларимиз ҳам бир хил. Ишлар комплексини уддалаш учун четдан ўнлаб механизаторларни, бошқа ходимларни жалб этишга тўғри келди. Айниқса, чорвачиликда кадрлар етишмас эди. Очиғини айтганда, турмушнинг ўзи мени ижара пудратининг ашаддий тарафдори қилиб қўйди. Совхозда ўн йилдан бери ишлаяпман. Хўжаликни оёққа турғазиш учун зўр ғайрат-шижоат билан ишладик. Моддий базани мустаҳкамладик, меҳнатни ташкил этиш усулларини ўзгартирдик, аммо кўрсаткичлар суст ўсди ва бизни қаноатлантирмади. Совхоздаги ишга муносабатни қандай қилиб ўзгартириш, бефарқликни қандай қилиб тугатиш ҳақида ўйлай бошладик. Чунки, одатда, ҳамма уйида яхши ишлайди. Бир мисолни айтиб берай. Бизнинг совхозимизда М. И. Дорофеев деган одам бор, ўз шахсий хўжалигида 2 бош сигир, 3 бош чўчқа, 20 қути асалари боқади. Ҳар бош сигирдан 6 минг килограмм сут олади, картошка ҳосили эса гектар ҳисобига 400 центнерни ташкил этади. Бизнинг Орёл областимизда ҳатто узум ва қовун ҳам етиштираётганликларини айтмоқ керак. Мана шу одам ўз уйида жуда яхши хўжайин, совхозда эса ўртача ходим. Биз ундан, Михаил Иванович, нега сиз совхозда ёмон ишлаяпсиз, деб сўрадик. Совхозда ишлаш манфаатли эмас, чунки совхозда 70 сўмдан кам тўламайдилар, 200 сўмдан ортиғини эса бермайдилар, деб жавоб қайтарди у. Мана шунда биз одамларни қай йўл билан манфаатдор қилиш кераклиги ҳақида бутун партия ташкилоти билан биргаликда ўйлай бошладик. Энди бу масала бизга равшан, албатта. Ижара — асосий йўл. Бундан бошқа йўл мутлақо йўқлигига аминман.

Бизнинг областимизда ижара пудрати билан ўтган йили тузукроқ шуғуллана бошладилар. Ишни ижара пудратига бағишланган область семинаридан бошладилар. Область партия комитетида ҳар бир хўжаликнинг раҳбари ўқитилди, агросаноат комплекс системасида ва район партия комитетида машғулотлар уюштирилди, имтиҳонлар олинди. Ижара пудрати ғояси бизга ҳам ёқиб қолди. Партия ташкилотининг секретари билан бирга уйма-уй юрдик. Одамларни топиб, уларни ишонтирдик. Ўтган йилнинг ноябрида чорвачиликда 4 та ижара звеноси ташкил этдик. Бундай самара бўлишини ўзим ҳам кутмаган эдим. Ижара бамисоли портловчи тўлқиндек бўлди. Ижарачи звенолар икки ойлик иш давомида сут соғиб олишни бир ярим баравар, молларни семиртиришни икки баравар кўпайтирдилар. Чиқим камайди ва айни маҳалда ижарачиларнинг даромадлари кўпайди. Хуллас, жонли намуналар ҳеч қандай гап-сўзсиз бошқа ходимларни ижара пудратининг афзаллигига ишонтирди. Шу ойларда совхоз ҳаёти қайнаб кетди. Моддий жиҳатдангина эмас, шахсий қизиқиш оширилганлиги туфайли шундай бўлди. Декабрда биз ижарачи звенолар тузиш юзасидан ташкилий иш ўтказдик, бундай звеноларнинг аъзолари ўзларига маслакдошлар танлаб олишди. Шу йилнинг январида бутун совхоз ижара пудратига ўтди.

Ҳозир совхозда бўлимлар ва бригадалар ўрнига 3—7 кишидан иборат 37 та ижарачи коллектив ташкил этилган. Шундан 9 таси оилавий коллективдир. Бундай коллективларда меҳнат иштироки коэффициентини ва балларни ҳисоблашга, дам олиш ва отпуска графикларини тузишга зарурат қолмади. Бу масалаларни оиланинг ўзи ҳал этади.

Янги муносабатларни хоҳламайдиганлар ҳам топилди, албатта. Механика устахонасининг ходимлари янги усулга қарши чиқишди, чунки улар иш бор-йўқлигидан қатъи назар бутун умр маош олиб келганлар. Бутун совхоз пудратга ўтганида эса улар ёлғиз қолишди, бўлар иш бўлганидан кейин уларнинг бошқа иложи қолмади, уларга меҳнатга ҳақ тўлашнинг янги системасини таклиф этдик. Чунки биз энди ҳамма нарсани, деҳқончиликда ҳам, чорвачиликда ҳам ҳар бир тийинни ҳисоблашимиз керак. Улар икки ой қийналишди, 40—50 сўмдан маош олишди. Устахона ходимлари қисқартирилиб, шартномалар тузилгач, улар жуда яхши ишлай бошладилар.

Бошқарув аппаратидаги қирқ кишидан ўн тўрт кишини қолдирдик. Мутахассислардан ўн икки киши биринчи бўлиб ижарачи коллективга ўтиб ишлай бошладилар, ҳозирги босқичда совхознинг бошқарув ходимлари бамисоли ижарачи звеноларга хизмат қилаётган кооперативга айланди, улар технология, моддий-техника таъминоти, маҳсулотни сотиш масалаларини ҳал этмоқдалар. Уларнинг меҳнатига даромаддан ажратма нормативлари орқали ҳақ тўланмоқда. Агар илгари фермадаги 5200 чўчқани 53 киши боққан бўлса, ҳозир 23 ходим ёки 8 ижарачи звено бу ишни уддаламоқда. Тўртта оилавий звено чўчқани бўрдоқига боқмоқда, уларнинг ҳар бири 700—800 бош чўчқани ўз қаровига олиб, йил давомида 100 тоннагача гўшт етиштирмоқда. Илгари битта мана шундай молхонада 5—7 киши ишлаб, 25—30 тонна гўшт етиштирар эди.

Кечагина хўжаликда кадрлар етишмаётган эди, энди бўлса совхознинг бўшатиб олинган 60 нафар ходимидан қандай қилиб яхшироқ фойдаланиш ҳақида ўйлашга тўғри келяпти. Озуқа комбинатини қуриб битказяпмиз, жувозхона, совхознинг ғишт заводини қуряпмиз.

Ижарачи коллективлар ўртасидаги иқтисодий муносабатлар жуда оддий ва қулай, бу муносабатлар олди-сотди принциплари асосига қурилган, биз ижарачиларга планни ҳам, хўжалик ҳисоби топшириқларини ҳам, харажатлар лимитларини ҳам белгилаб бермаймиз. Улар фақат икки кўрсаткични: ҳисоб-китоб ва план-ҳисоб нархларинигина биладилар. Звенолар ўртасидаги дастлабки ҳисоб ва ўзаро ҳисоб-китобнинг ҳаммаси чек дафтарчасига ўтказилади, булар ҳар куни тийинигача ёзиб борилади. Қоғознинг ўзидан бир ярим тонна тежаладиган бўлди.

Ижарачилар ўз иш ҳақини ўзлари ҳисоблаб чиқарадилар ва ведомостни бухгалтерга топширадилар. Совхоздаги барча категориядаги ходимлар меҳнатига фақат маҳсулот учун ҳисоб-китоб нархлари орқали ҳақ тўланади. Ҳисоб-китоб нархларига бевосита ҳақ ва ҳамма турдаги қўшимча ҳақлар, шу жумладан 13-маош ва иш стажи учун устама ҳақ ҳам қўшилади. Илгари иқтисодчилар, бухгалтерлар, ҳатто хўжалик раҳбарининг ўзи ва бош мутахассислар ҳам иш ҳақи ва устамани ҳисоблаб чиқишга вақтларининг ярмисини сарфлар эдилар. Кимнидир жазолаш, кимнидир мукофотлаш керак эди. Энди бундай деб ҳисоблаймиз: агар сен юқори малакали, тажрибали ходим бўлсанг кўпроқ маҳсулот етиштиравер, ана шунда кўпроқ ҳақ оласан. Биз бозорга борганда маҳсулотни қандай малакали ходим етиштирган, деб сўрамаймиз-ку, ахир, бир хил маҳсулот учун ҳаммага бир хил ҳақ тўлаймиз-ку.

Мамлакатимизнинг турли районларидан жуда кўп кишилар ҳузуримизга келиб, биринчи галда сизлар қандай янгиликни ўйлаб топдингизки, одамларингиз ижарага шу қадар киришиб кетишган, деб сўрайдилар. Бу ўринда ижара пудратига ёндашувнинг ўзи муҳим. Директор, иқтисодчилар, бухгалтерлар, мутахассислар ходимларни чақиртириб, ўн беш—йигирма килограмм келадиган қоғозлар уюми ёрдамида тарғиб қилиб ишонтира бошлашларини кўрган киши ачиниб кетади. Улар бу ходимларга: мана бу қоғозга харажатларингиз лимити, мана бунисига ҳисоб-китоб топшириқлари ёзилган, илтимос, шу усулга ўтинглар. Тежаганингиз ва ошириб бажарганингиз учун ҳақ оласизлар, деб тушунтирадилар. Буни кўрган ижарачи дарров юзини четга буради, модомики қоғоз кўп экан, барибир алдашади, деб қўрқади. Биз бўлсак ижарачилар ҳузурига бир варақ қоғоз билан бордик. Ўзимизни уларнинг ўрнига қўйдик ва энг зарур рақамларнигина тушунтириб бердик. Ижарачи моддий ресурсларни қанча нархда олишини ва тайёр маҳсулотни қанча нархда сотишини билиши керак. Уларга мана шу икки рақамгина муҳим. Мана шундагина улар, ҳаётимизда бизни ҳеч ким алдамас экан, деб ишонч ҳосил қиладилар.

Хўш, ижара пудрати хўжаликка қандай наф берди? Ўтган йилнинг шу даврига нисбатан ялпи маҳсулот етиштириш 59 процент, ҳар бош сигирдан соғиб олинган сут ўн ой ичида 640 килограмм кўпайди. Ҳали яқиндагина ҳар бош сигирдан йилига 3 минг килограмм сут олишни орзу қилар эдик, ўн ойда эса 3500 килограмм сут олдик, молларнинг семириши икки ҳисса ошди. 400 тонна гўшт сотиш плани белгиланган бўлса, бу йил давлатга 530 тонна гўшт сотдик ва йил охиригача яна 100 тонна сотамиз. Ишлаб чиқариш рентабеллиги 54 процентга етди. Ҳар бир ходим ҳисобига 16 минг сўмлик маҳсулот етиштирилади. Лекин мен одамларнинг кайфияти, аҳвол руҳияти ўзгарганини энг асосий ғалаба деб ҳисоблайман. Инсон ўз ишининг ҳақиқий хўжайини бўлиб қолаётганини кўриб қувоняпмиз. Яқинда уруш ветерани менинг ёнимга келди. Молхонани ремонт қилиш учун уйдан фермага тахта олиб боришаётганини қаранг, дейди у. Агар уйга тахта керак бўлмаса, уни сотиб олишнинг нима ҳожати бор.

Қишлоқда ижара кенг жабҳа бўйлаб ёйилмоқда. Бизнинг районимиздаги ҳамма хўжаликлар шу усулда тўла-тўкис ишламоқда. «Заря мира», «Искра» колхозлари ва «Луганский» совхози шулар жумласига киради. Ҳозир ижарачилар қишлоқдаги асосий фигура бўлиб қолди, ҳамма масалалар уларнинг теварагида ҳал этилмоқда. 1 январдан бошлаб районимизда ишлаб турган ҳамма кишилар ўзаро ижара муносабатлари орқали алоқа ўрнатадилар.

Бунда ижара муносабатларининг ҳар хил шакллари бўлади. Районда йил бошида ижара усулига ўтган кишилар ҳатто йил сайин илғор бўлиб келганлардан ҳам ўзиб кетишди. Районда бизнинг совхозимиздан чиққан ва беш йиллаб ишлаётган хўжаликларнинг раҳбарлари бор. Улар саломатлигим кўтармаяпти, деган важ билан ёки бошқа баҳоналар билан, ишни ташлаб кетмоқчи эдилар, энди бўлса қандай қилиб кетишади? Бултур бу хўжаликларда ижарага ўтилди. Илгари йўлсизликдан қийналар эдик, энди бўлса бизга йўл кўриниб турибди, биз асфальтланган катта йўлга чиқиб олдик, дейишяпти улар. Улар маҳсулотни кўпайтиришди, кайфиятлари чоғ.

Ижара ривожланиб бормоқда. Биздагилар ижара муносабатларининг иккинчи даври бошланди, дейишмоқда. Шу кунларда бизга 25—30 сигир боқиладиган кичик-кичик оилавий фермалар тузиб, ерни ижарага бериш ҳақидаги илтимос ёзилган ўн битта ариза тушди. Биз бу ишга киришдик, ҳозиргача молхоналарни ҳам қуриб қўйдик. Икки-уч ой ичида иқтисодий муносабатларни пухта ишлаб чиқамиз ва тахминан баҳордан бошлаб кенг миқёсда оилавий фермалар қурамиз.

Оилавий ферма қишлоқдаги ҳамма муаммоларни ҳал этади, аввало болалар тарбияси, иккинчидан, эркин инсоннинг эркин меҳнати йўлга қўйилади. Уч километрга йўл юриб ишга боришнинг кераги бўлмайди. Ҳамма нарса — уй ҳам, ферма ҳам ёнингда. Юқори самарали технология, то компьютергача қўлланиладиган юксак механизация жорий этилади. Мана шунда оилавий ферма — уч ва уч ярим минг килограмм эмас, балки олти—етти минг килограмм сут соғиб олиш вазифасини ўртага қўяди. Бундай ферма инсоннинг қобилиятини тўла-тўкис рўёбга чиқаради.

Совхоз партия ташкилоти ташлаб қўйилган, истиқболсиз деб ҳисобланган ҳамма қишлоқларни шу йўл билан қайта тиклашга қарор қилганини меҳнат, уруш ветеранлари, пенсионерлар эшитиб қолиб, бизнинг ҳузуримизга келдилар ва миннатдорчилик билдирдилар: кексайиб қолган бўлсақ ҳам хайрли ишда ёрдам берамиз, ташлаб қўйилган қишлоқларни қайта тикланглар, деб айтишди. Хуллас, истиқболсиз ҳамма қишлоқларни қайта тикламоқчимиз. Ёшлар ҳам бунга қизиқиб қолишди. Қримдан келишяпти. У ердан келган икки оила ферма олиб ишламоқчи.

Совхоз директори бўлганим учун мен ижара муносабатлари тўғрисида гапирганда аввало ижарага ёндашув ҳақида ўйлаяпман. Ижара — иқтисодий ислоҳот. Аммо ижарага иқтисодий назар билан қаралмаяпти. Хўжалигимизга кўп киши келаётганини айтиб ўтдим. Ижарачиларнинг иш ҳақи жуда катталиги ҳаммани ташвишга солаётган бош масаладир. Биз Марказий Комитетда ижарачилар билан учрашувга борганимизда Е. С. Строев сўзга чиқиб, олимлар ҳисоб-китоб нархини танлаб олишда тўғри йўналишни кўрсатиб берадиган пайт келди, деб айтди. Шундан кейин Белоруссиядаги совхоз директори сўз олиб, Орёл обкомининг биринчи секретари саволига: тийинни бўлиб юрманглар, ўртоқлар, деб жавоб қайтарди. Кенгашдан кейин унинг ёнига бориб, тийинни бўлиб юрманглар, деганингиз нима, деб сўрадим, у бўлса: ҳисоб-китоб нархларини ким тузган? Экономистлар тузишган. Қандай тузишган? — СССР Давлат агросаноат комитетининг тавсиясига биноан тузишган, дейди.

(Давоми учинчи бетда).

ҚИШЛОҚДА СОЦИАЛ ТАРАҚҚИЁТНИ ЖАДАЛЛАШТИРАЙЛИК

(Давоми. Боши биринчи ва иккинчи бетларда).

Агар биз СССР Давлат агросаноат комитетининг ҳисоб-китоб нархлари тўғрисидаги тавсияларига амал қиладиган бўлсак, биз ижарани барбод қиламиз, деб қўрқаман. Нега? Чунки, масалан, қандайдир сабабларга кўра, молларни ҳар центнер семиртиришнинг таннархи 1000 сўмни ташкил этади. Тавсияларда: қўшимча чиқимларнинг 20 процентини чегириб қолинг, қолган қисмининг ҳаммаси ҳисоб-китоб нархи бўлади, деб таклиф қилинади. Яъни 25 процентни чегирсангиз 750 сўм ҳисоб-китоб нархи эмиш. Ижарачи шартнома тузади, икки ой ишлайди ва 40—50 минг сўм пул олиши керак бўлади. Хўжалик раҳбарлари, иқтисодчилар унга бу пулни бермайдилар. Ана шунда, у мени яна алдашди, демак бундан кейин ҳам алдайверадилар, деб ўйлайди. Мен шундай ҳодисалар бўлганлигидан хабардорман ва шу сабабли мазкур масалага эътиборингизни қаратмоқчиман.

Кейинчалик маълум бўлишича, Белоруссиядаги ўша директорнинг хўжалигида ишлаб чиқаришнинг ўртача кўрсаткичлари шароитидаги ижарачилар 28 минг сўмдан ҳақ олишаётган экан.

Иқтисодий муносабатларни ишлаб чиққанда, ижарачига ҳам пул ишлаш, совхоз ишлаб чиқаришига ҳам фойда бериш имкониятини яратиш ҳақида ўйлаш керак. Бу масалаларни шу йўл билангина ҳал қилиш мумкин.

Биз ижара пудрати усулида атиги бир қишлоқ хўжалик йили ишлаяпмиз. Бу — ҳозирги босқичда хўжалик юритишнинг тўғри шакли эканига, бу шакл маҳсулот етиштиришни кўпайтиришдан ташқари ҳар бир кишининг ўз жойидаги қадр-қимматини қарор топтириш имкониятини ҳам беришига совхоздаги барча ходимларнинг, коммунистларнинг ишончи комил. Биз Марказий Комитетнинг аниқ мақсадни кўзловчи йўлини — область, район партия комитетларининг ижара пудратини жорий этиш соҳасидаги саботли ишини тўғри, деб ҳисоблаймиз.

Орёл районидаги «Красное знамя» колхози ижара коллективининг раҳбари **Ю. В. Аленичев** қуйидагиларни айтди:

Мен колхозда катта инженер бўлиб ишлаганимда, ростини айтсам, ўз ишимдан тўла қаноат ҳосил қилмаган эдим, чунки натижа кўп жиҳатдан менгагина боғлиқ эмас эди. Аслини олганда, инженер ходимлар таъминотчи вазифасини ўтайдилар. Ремонт-техника корхонасига келсанг, ҳали у эҳтиёт қисм, ҳали бу эҳтиёт қисм йўқ, дейишади. Механизаторлар сенинг йўлингга кўз тикиб, маҳтал бўлиб туришибди, сен эса қуруқ қўл билан қайтиб келасан. Ана ўшанда хижолат бўласан, киши.

Областда дастлабки ижара коллективлари пайдо бўлганда ўзим бир уннаб кўрсаммикин, деган хаёлга бордим. Ўша кезда мен бу ҳақда кўп нарсаларни ўқиган ва эшитган эдим, ижара деҳқонни ернинг хўжайинига айлантиришини, меҳнат натижалари, аввало, ижарачиларнинг ўзига боғлиқ эканини тушунар эдим, механизаторлар билан шу ҳақда суҳбатлашдим, улар мени қўллаб-қувватлашди.

Шу йилнинг бошида биз, 9 киши, колхоз правлениесига мурожаат қилиб, тўла алмашлаб экишни ҳам жорий этиб, қанд лавлаги етиштирадиган ижара коллективи тузмоқчи эканлигимизни айтдик. Колхоз правлениеси, партия ташкилоти таклифимизни маъқуллашди. Бизга 1034 гектар ҳайдаладиган ер, зарур бўладиган қишлоқ хўжалик техникаси, ускуна, хуллас, жами 205 минг сўмлик ишлаб чиқариш фонди ажратиб беришди. Район агросаноат бирлашмаси, хўжалик мутахассислари зарур ҳисоб-китобларни тузишга ёрдам беришди, бу ҳисоб-китобларнинг моҳияти иш ҳақимизга тўланадиган расчёт баҳоларини аниқлашдан иборат эди. Ўзим ҳам, механизаторлар ҳам экономика асосларини ўргана бошладик.

Кўкламгача жами техникани тайёрлаб қўйдик, дала ишларини уюшқоқлик билан ўтказдик, ҳамма ишларни ўз кучимиз билан бажардик. Ўтган йилларда ана шу ишни бажариш учун шаҳардан камида 15 механизатор жалб этилар эди.

Ижара кўз ўнгимизда одамларнинг ишга муносабатини ўзгартира бошлади. Ҳар бир киши ўзи бажараётган ишнинг сифатига энди бефарқ қарамас эди. Механизаторлар техникани асраб-авайлаб ишлата бошладилар. Буларнинг ҳаммаси ижобий натижалар берди. Хўжалигимизда ҳамиша меҳнаткаш кадрлар, айниқса механизаторлар етишмай турар эди, ҳатто йил қулай келган чоғда ҳам гектаридан бор-йўғи 12-13 центнер дон йиғиштириб олар эдик, биз эса шу йилиёқ гектар бошига 30 центнер ҳосил олдик. Бошқа экинлар ҳосилдорлиги ҳам ошди.

Маҳсулот етиштиришга сарф-харажат камайгани ҳам бизни хурсанд қилмоқда. Бир центнер доннинг таннархи 6 сўм, қанд лавлагининг таннархи 2 сўм 50 тийин бўлди, меҳнат унумдорлиги 2 баравардан кўпроқ ўсди ва коллективнинг ҳар бир аъзоси учун 44 минг сўмга етди. Энди шунга ишончимиз комилки, худди ана шу ижарачилик хўжалик экономикасини мустаҳкамлаш йўлидир, у бизни чинакам соҳибларга айлантиради. Шу боисдан ҳам ижара эндиликда биз учун ўткинчи кампания эмас.

1989 йилдан бошлаб биз колхоз правлениеси билан алмашлаб экишнинг икки тўла циклини қамраб олиш мақсадида 8 йилга мўлжалланган шартнома туздик. Ҳозирнинг ўзидаёқ ернинг структурасини яхшилаш учун ишга киришдик, юқори сифатли уруғлик тайёрламоқдамиз.

Муаммоларимиз бўлганини яшириб ўтирмайман. Масалан, расчёт нархи жорий этилаётганда, вариант оқилона танланганмикин, деб хавотир олардик. Расчёт нархи ошириб юборилгудек бўлса, «тайёрига айёр» бўлиб қолиб, ишлаб топилмаган пулни олиш имконияти пайдо бўлар эди, агар бу нарх камайтириб юборилса, ҳафсала пир бўлиб, коллектив тарқаб кетиши ҳам мумкин эди. Биз бу ҳақда обдон ўйладик. Эндиликда эса беҳуда хавотир олганимизни билиб турибмиз. Бизда бир центнер қанд лавлагининг расчёт нархи 2 сўму 80 тийин, харид нархи эса 6 сўму 20 тийин. Даставвал биз бу ижарачиларга фойдали эмас, деган хаёлга бордик. Аммо ҳисоб-китоб қилиб кўриб, имкониятларимизни чамалаб чиқсак, шу нарса аниқландики, маошимиз яхши бўлар экан ва колхозни ривожлантириш, социал-маданий-маиший объектлар қуриш учун хўжалик қўлида пул ҳам бўлар экан.

Ишимиз юришиб кетаверди. Янги йилдан бошлаб колхозга маҳсулотни ижара ҳақини тўлаб харид нархларида сотишга қарор қилдик. Нега бундай бўлди? Маҳсулотимизнинг сифатли бўлиши ва уни сотишдан бизнинг манфаатдорлигимизни кучайтириш учун шундай қилдик. Агар мен маҳсулотни расчёт нарх билан 5 сўмдан сотадиган бўлсам, колхоз ана шу маҳсулотни қанчадан сотганлиги билан менинг ишим йўқ: 13 сўмдан сотадими ёки 17 сўмдан сотадими — менга дахли йўқ. Бу ҳозир ҳеч кимга сир эмас. Агар янги йилдан бошлаб биз харид нархларига кўра ишлаб, ижара ҳақини тўлайдиган бўлсак, бундан умуман бизнинг манфаатдорлигимиз ортади. Бу бизга ҳам, хўжаликка ҳам фойдалидир.

Келажакда биз банкда ўз счётимизни очиш ниятимиз бор. Бунга муваффақ бўлиш учун ишимизни ҳар жиҳатдан такомиллаштирамиз. Биз бошқа тармоқлардаги ижара коллективлари билан ҳам шартнома тузишимиз керак, дарвоқе, улар ҳам хўжалигимизда ижара пудратига кўра меҳнат қилмоқдалар.

Колхозимиз «СТО» программасига қўшилган, бу ҳақда мана шу минбардан гапирилди. Ушбу программа амал қилаётган кезда хўжалик учун, айниқса социал соҳада кўп иш қилинди, 21 та квартира, савдо маркази, болалар боғчаси қурилди. Ижара хўжалик экономикасини юксалтириш учун янги қудратли омил бахш этишига энди бизнинг ишончимиз комил. Шу боисдан ҳам 1989 йилнинг 1 январидан бошлаб бутун колхоз ижара пудратига ўтади.

Минбарга Знаменка районидаги «Новая жизнь» колхози оилавий ижара коллективининг раҳбари **Е. С. Знаменская** чиқади.

Сўнгги вақтда менга битта саволни тез-тез беришяпти, деди у: мен асли шаҳарликман, шу боисдан ҳам мендан қандай қилиб қишлоқ ижарачиси бўлиб қолдингиз, деб сўрашади. Дарҳақиқат, шаҳарда туғилиб ўсганман. Қурилиш техникумини тугатганимдан кейин лойиҳа институтида ишладим. Дам олиш кунлари қишлоқдаги қариндошларимникига келардим, кўпроқ қишлоқда ишлагим келарди. 1983 йилда узил-кесил шу қарорга келдим.

Эндигина сут соғувчи бўлиб ишлай бошлаган кунларимда анча қийинчиликларга дуч келганимни яшириб ўтирмайман. Ферма тўкилиб турган бинода эди. Механизация воситалари йўқ, ем-хашак етишмасди. Ёрдам бериш осонроғу, ҳамма ишни ўзинг бажаришинг қийинроқ экан, тажриба, билим, кўпчилик қишлоқ меҳнаткашларига хос бўлган хўжаликни расамади билан юритиш етишмас эди. Холам, КПСС аъзоси Надежда Тихоновна Ивашкова менга ана шу фазилатларни сингдирди. Бу орада Орёлдаги қишлоқ хўжалик институтига кирдим. Шундай қилиб, аста-секин иш ўргандим, натижалар ҳам дуруст бўла бошлади.

Аммо рўй-рост шуни айтишим керакки, сигирдан бир йил мобайнида соғиб олинган сут миқдори анча кам эди. Сигирнинг сути тилида деган гап бор. Жониворга берадиган нарса тополмай гаранг эдик. Дам озуқа келмай қолади, дам озуқа етишмайди, баъзан эса сифати ёмон бўлади. Шу тахлитда биз, сут соғувчиларнинг меҳнатимиз зое кетар эди. Биз кўпинча бирон бир одамга қарам бўлмаслик учун нима қилсак экан, деб ўйлаб қолардик. Ҳаётнинг ўзи аҳволни ўнглашнинг йўли ижара пудрати эканини кўрсатди. Биз ўз тажрибамизда шунга ишонч ҳосил қилдик. 1987 йилдан бошлаб қариндош-уруғлардан иборат бўлган бизнинг 6 кишилик коллективимиз 285 гектар ер, 90 та сигир, молхоналар, қишлоқ хўжалик техникаси, хуллас, жами 320 минг сўмлик ишлаб чиқариш фондларини ижарага олди.

Экинзорлар бизга бириктириб қўйилгани туфайли биз сигирларни ўзимиз етиштирган ем-хашак билан батамом таъминламоқдамиз, ортиқчасини эса сотяпмиз.

Ҳар бир соғин сигирдан олинадиган сут 1500 килограмм кўпайди. Ижара пудратига ўтишдан илгари фермамизда ҳар бир сигирдан соғиб олинган сут 2500 килограммдан ошмас эди, бу йил эса Улуғ Октябрь байрамига қадар ҳар бир сигирдан 4 минг килограммдан сут соғиб олдик. Бу йилда эса бу кўрсаткич 4300 килограммга етади. Сутнинг бир центнери 23 сўмга тушади. Бу эса ижарага ўтишдан илгариги таннархдан 7 сўм арзондир. Меҳнат унумдорлиги уч баравар ортди. Кўзда тутилаётган натижаларга кўра, ҳар бир одамнинг меҳнат унумдорлиги 39 минг сўмга етади. Колхоз правлениеси сутнинг амалдаги сотиш нархига қараб ҳар ойда биз билан ҳисоб-китоб қилади. Ҳар центнер сутнинг нархи ўртача 36 сўм бўлмоқда. Биз сотган маҳсулот қийматининг 34 процентини хўжаликка ўтказмоқдамиз. Қолган қисми эса бизнинг хўжалик ҳисоби даромадимиздир. Рўй-рост айтадиган бўлсам, ўзаро ҳисоб-китобнинг ана шу системаси жуда оддий ва тушунарлидир. Ҳар биримиз барча ишлаб топилган пулни олишимизни аниқ биламиз.

Ҳали резервларимиз бор. Аммо бундан буён ҳам ихтиёримиздаги сигирларнинг генетик имкониятига кўра, маҳсулдорликни ошириб бораверишимиз ниҳоятда қийин. Умумроссия колхозлар кенгашининг раиси Василий Александрович Стародубцев бизга 100 бош ғунажин сотмоқчи. Агар у ўз сўзининг устидан чиқадиган бўлса, биз ҳар бир ғунажиндан, Василий Александровичнинг ўз комплексида олаётганига қараганда 1000 килограмм кўп сут соғиб олиш мажбуриятини қабул қиламиз.

Биз ҳам хўжалигимизда сутни қайта ишлашни ташкил этиш ва пишлоқ ишлаб чиқариш ниятидамиз. Бу борада бизга агросаноат комитети ёрдам беради, деб ўйлайман.

Мен яқинда КПСС Марказий Комитетида бўлган ижарачиларнинг Бутуниттифоқ кенгашида қатнашдим. Шу кенгашдан партия ўтказаётган йўлнинг тўғрилигига ишончим комил бўлиб қайтдим. Кенгашда айтилган фикр-мулоҳазалар, янгича шароитда ишлаб, ўзим орттирган тажриба шундан далолат бериб турибдики, худди ана шу ижара пудрати бизни ҳақиқий хўжайинга айлантирмоқда, биз меҳнат лаззатини ҳис этмоқдамиз.

Мен Урицкий районидаги КПСС номли колхозга «Комсомольская правда» газетасининг даъвати билан Қозоғистондан келганман, деди ижарачи коллектив раҳбари, Подзаваль фермасининг мудири **В. Э. Райс**. Бу ўлка менга дарров ёқиб қолди. Одамлари яхши, ғамхўр. Кўм-кўк тепаликлар, сийрак дарахтзорлар жуда чиройли.

Колхозимиз — Урицкий районидаги йирик хўжаликлардан бири бўлса ҳам, яқин ўтмишда жуда қолоқ эди. Бундан икки йил муқаддам меҳнатга лаёқатли кишилар нари борса 150 нафар эди. Йўллар йўқ эди. Амал-тақал қилиб тирикчилик қилишарди. Одамлар турли шаҳарлар ва ўлкаларга тарқаб кетишди. Қўрғонларни ҳушқўнмас, кичитқи ўт босиб кетди.

Подзаваль фермасида аҳвол айниқса оғир эди, менга шу ерда ишлашни таклиф қилишди. Бу ердаги 5 пода сигирни 58 ёшдаги Любовь Ивановна Сопованинг бир ўзи соғарди. Бошқалар нарядга кўра келиб-кетиб туришарди. Ҳар бош сигирдан йилига ўртача 1850 килограмм сут соғиб олишарди.

Бу ерда яшаб қолган маҳаллий аҳоли билан биргаликда хўжаликни, ана шу орқага кетган фермани кўтаришимиз лозим эди. Областдаги 100 та қолоқ ва паст рентабелли хўжаликни кўтариш билан боғлиқ бўлган «СТО» программаси катта роль ўйнаганини айтишим керак. Гарчи секинлик билан бўлса ҳам, аммо ишончли йўл солина бошлади, энди ана шу йўлдан ярим соат деганда Орёлга етиб олса бўлади. Илгари бу ерга бир-икки кунда зўрға етиб келар эдик. Учта кўп квартирали уй, шунингдек алоҳида коттежлар қад кўтарди. Эгалари кетиб қолган деҳқон қўрғонларига файз кирмоқда. Икки йил ичида 90 та квартира қурилди.

Колхоз ҳам гавжум бўлиб қолди, ҳозир бу хўжаликда 284 нафар меҳнатга лаёқатли киши бор. Ишлаётганларнинг ярми ҳали 30 ёшга кирмаган ёшлардир. Комсомол ташкилоти ҳам йириклашди. Мактаб ўқувчилари сони 2,5 баравар кўпайди. Дарвоқе, мен бу хўжаликка келганимда қизим мактабда 47-ўқувчи эди. Бу йил Совет Конституцияси куни 50 ўринли чиройли болалар боғчаси фойдаланишга топширилди, бу ерда мўлжалдагидан ҳам кўпроқ болалар тарбияланмоқда. Келажакда клуб, савдо маркази, спорт комплекси, кейинчалик эса музика мактаби бунёд этилади.

Қишлоқ қайта қурилмоқда, меҳнатни ташкил этишнинг илғор усуллари ва интенсив технологиялар қўлланилмоқда, буларнинг шарофати билан хўжалик экономикасини мустаҳкамлашга тўла киришилди. Ижара, оила пудратига катта умид боғламоқдамиз. Масалан, фермада муқим ишлайдиган коллективни вужудга келтириш, чорва моллар қарови ва боқувини тартибга солиш муҳим эди. Биз шу иш билан ҳам шуғулландик. Махсус озуқа тайёрлаш звеносининг тузилиши кучимизга-куч қўшди. Бу звено биринчи йилиёқ чорва молларни озуқа билан тўла таъминлади. Бу эса аслида дуруст бўлган мол подасининг маҳсулдорлиги резервларини ишга солишга ёрдам берди, илгари чорва оч-наҳор қолиб кетар экан. 1987 йилдаёқ умуман ферма бўйича ҳар бир сигирдан ўртача соғиб олинган сут 2948 килограммга етди. Эндиликда эса биз 3600 килограммлик маррани эгаллаймиз. Лекин бу ҳам чегара эмас. Келгуси йили 4 минг килограммлик маррани кўзламоқдамиз. Шундан кейин эса 5 минг килограммдан сут соғиб олиш ниятимиз бор.

Бунинг учун талайгина резервлар мавжуд. 200 бош бузоқ тайёрлаб қўйганмиз, насллар таркиби яхшиланмоқда, озуқа базаси мустаҳкамланмоқда. Масалан, бу йилги қишловга ҳар бир бош чорва учун 27 центнердан озуқа ғамлаб қўйганмиз, концентратлар бу ҳисобга кирмайди.

Ижара пудрати ва хўжалик ҳисоби ишлаб чиқариш харажатларини қатъий ҳисоб-китоб қилишни тақозо этди, чунки бу харажатлар маҳсулотнинг таннархига ва маошимизга бевосита таъсир этади. Меҳнатни интенсивлаш ва ҳар бир ходимнинг икки—уч юмушни адо этиши эвазига фермадаги чорвадорлар сони 27 нафардан 17 нафар кишига камайди. Чамалаб кўрсак иккита тунги ва иккита кундузги қоровулсиз, ўт қаловчисиз, уч слесарсиз ва ферма мудирисиз ҳам ишласа бўлар экан. Дарвоқе, мен ўзим ферма мудири вазифасини ҳам бажаряпман. Икки сменали иш режимини жорий этдик.

Янги шароитдаги иш туфайли сут соғиб олиш кўпайиб, барча иқтисодий кўрсаткичлар анча яхшиланди. Агар яқин ўтмишда бир центнер сутнинг таннархи фермамизда 90 сўмга етганлигини айтсам, ҳайрон қоласан киши. Ҳозир шунча сут 27 сўмга тушмоқда.

Биз харажатларни доимо ҳисоб-китоб қиламиз ва хўжалик ичидаги пулдан фойдаланмоқдамиз, кўрсатилган хизмат учун, моддий ресурслар берилгани учун шу пул билан ҳақ тўламоқдамиз. Йил бошидан бери шахсий счётимизда 5 минг сўмдан кўпроқ резерв пул тўпланиб қолди. Шундай қилиб, ижара пудрати туфайли конкрет натижаларга эришдик, лекин эришилган маррада қолиб кетмоқчи эмасмиз. Назаримизда анча чоғроқ бўлган коллективлар, жумладан оилавий коллективлар яна ҳам каттароқ самара бериши мумкин, дарҳақиқат, бундай коллективларда мақсад ягона бўлади. Энди биз шуларга таянмоқчимиз. Ҳозир фермада чорва молни бўрдоқига боқиш звеноси тузилди. Яқин орада ғунажинларни боқадиган звено ҳам ташкил этилади.

Ижара коллективлари дала ва фермаларнинг самарасини кўтарди, колхознинг молиявий аҳволини мустаҳкамлади. Илгариги зарар ўрнига коллектив эндиликда миллион сўмгача фойда олмоқда, бу эса ўзини ўзи маблағ билан таъминлашга, олинган қарздан аста-секин қутилиб боришга имкон берди. Масалан, ўтган йили давлатга қарз ҳисобидан 600 минг сўм тўланди. Бу йил эса яна салкам 700 минг сўм тўламоқчимиз, чунки маҳсулотнинг асосий турларини етиштириш ва сотиш планлари муваффақиятли бажарилмоқда.

Колхозимизда турли миллатга мансуб кишилар ишламоқда. Бу хўжаликда руслар билан биргаликда украинлар, белоруслар, бурятлар, татарлар, чувашлар, қорачойликлар меҳнат қилишмоқда. Мен ўзим немисман. Биз ҳаммамиз ягона аҳил оила бўлиб яшамоқдамиз ва ишламоқдамиз.

Сўзимнинг охирида ижарачиларнинг айрим муаммолари ҳақида ҳам гапиришим керак. Бизга қудратли, нархи баланд техникадан наф йўқ, енгилроқ ва айни вақтда унумдор тракторлар керак. От қўшилган ўроқ машина, хаскашлар, плуглар, хусусий сут соғиш аппаратлари аллақачон унутилиб кетган.

Пировардида, ижара пудрати қишлоғимизнинг келажаги ва бу пудратни ҳар жиҳатдан ривожлантириш ҳамда такомиллаштириш керак, деб таъкидламоқчиман. Бу усул қисқа муддатда маҳсулот етиштиришни анча кўпайтириш имконини беради.

Мен 50 йил қишлоқда яшаганман, қишлоқ хўжалигида илгари бўлган ислоҳотларни ҳам кўрганман. Партиямиз аграр сиёсатининг ҳозирги йўналиши менга маъқул. Троснянский районидаги «Родина» колхози «Костёр» кооперативининг раҳбари **Л. П. Пешехонов** ўз нутқини ана шундай бошлади.

Ўн ёшимдан бери колхозда ишлаяпман. Тракторчи, комбайнчи, колхознинг бош механиги бўлганман, 16 йил колхозга раис бўлдим. Кейинги йилларда қишлоқ Совети раиси вазифасида ишладим. Ҳамиша ер ҳақидаги ташвиш билан яшаганман. Ҳатто колхозга раис бўлганимда ҳам ишдан маънавий қониқиш олмаганман. Мустақил ишлашни хоҳлардик, лекин бунга йўл беришмаган. Оиламда икки ўғил ўсиб-улғайди, улар ҳам мен раислик лавозимимда нечоғли қийинчиликларни бошимдан кечирганимни кўриб туришди. Аммо шунга қарамасдан, улар ҳам ўз тақдирларини қишлоқ хўжалиги билан боғлашга қарор қилишди. Уларнинг иккови ва тўнғич ўғлим Николайнинг хотини Тимирязев академиясини битиришди. Николай бу олий мактабни аъло баҳолар билан тугатди. Бир неча йил ўз ихтисоси бўйича ишлашди, аммо ишдан тўла қониқиш ҳосил қилишгани йўқ. Инструкциялар, баъзан эса конкрет шарт-шароит учун батамом номақбул бўлган доимий кўрсатмалар ишга халал берарди. Мен ўғилларимнинг виждонан ва ижодий ишлашдан ҳафсаласи пир бўлиб қолмасмикан, деган хавотирда эдим.

Ҳамонки, ихтиёримизда ана шундай оилавий ақлий потенциал бор экан, Ватанимизга кўпроқ фойда келтиришимиз мумкин, деган фикрга келдим ва ўғилларим билан кўп йиллик ўтлар уруғчилиги бўйича кооператив ташкил этсак қандай бўларкин, деб маслаҳатлашдим. Бундай кооперативни тузиш иштиёқи шунинг учун ҳам пайдо бўлдики, кўп йиллик ўтлар уруғчилиги озуқа базасини ривожлантиришдаги муаммолардандир,

Суратда: Партия XXII съезди номли колхозда бўлиб ўтган суҳбат пайти.

(ТАСС телефотоси).

икки ўғлим ва келиним эса ўтлоқчилик агрономлари, шу соҳа мутахассисларидир. Ҳисоб-китобни эса бухгалтер-экономист бўлган хотиним олиб борса бўлади. Эркакларнинг ҳаммаси турли машиналарда ишлай оладиган механизаторлардир.

Эзгу ниятимизни бир неча кун муҳокама қилдик. Ҳисоб-китоб қилиб, «яхши», «ёмон» томонларини чамалаб кўриб, тўғри йўлни танладик, жиддий ва масъулиятли ишни бошладик, деган қарорга келдик. Май ойида ота-она хонадонида 14 киши тўпланиб, шу тариқа деҳқонлар оиласи ишга киришди.

Райондагилар бизни қўллаб-қувватлашди, область партия комитетидагилар фикр-мулоҳазамизни батамом тушуниб маъқуллашди. Шундан кейин «Костёр» деб аталган кооперативни тузишга киришдик. «Родина» колхози билан 2530 гектар ерни ижарага бериш тўғрисида шартнома туздик, уставни район ижроия комитетида рўйхатдан ўтказдик, агробанкда ўз счётимизни очдик. Область агросаноат бирлашмаси бизга сотиш учун 3 та трактор, 2 та автомобиль, зарур техника ва қишлоқ хўжалик асбоблари ажратди, уруғлик, минерал ўғит ва гербицид сотиб олишда ёрдамлашди. Еримиз агрохимия жиҳатидан қаровдан ўтганидан кейин ўғит солдик, оҳакладик, бегона ўтларни юлдик. 115 гектар бўш ерга кенг қаторлаб оқ беда, бир марта ва икки марта ўриладиган қизил беда, оқсўхта, қилтириқсиз ялтирбош (сувбуғдойи), йўнғичқа экдик. Бу экинзорлар қишга яхши ҳолатда кирди. Шу ишларни бажариш, уруғлик, трактор ва ерга ишлов бериладиган техника сотиб олиш учун 150 минг сўм сарфладик. Жами бўлиб агропромбанкдан 300—330 минг сўм атрофида қарз олмоқчимиз. Бу маблағ ўрим техникаси ва уруғликни қайта ишлаш ва қуритиш учун техника сотиб олишга сарфланади. Биз ГДРда ишланган «Е-516» комбайнини сотиб олмоқчимиз. Бу техника ҳосилнинг нари борса 3 процентинигина нобуд қилади. Комбайн жуда қиммат туради. Аммо нобудгарчиликни камайтириш эвазига олинган тежам ҳисобидан комбайн сотиб олишга кетган харажатларни бир йил ичида қоплаш ниятидамиз. 1991 йилгача ҳамма қарзни тўлаб бўламиз, деб мўлжаллаяпмиз.

Кўп йиллик ўтлар уруғлигини етиштириш билангина фаолиятимизни чеклаб қўймоқчи эмасмиз, 1989—1990 йил қишидан бошлаб йирик қорамол бузоғини бўрдоқига боқиш билан шуғулланамиз. Бу районда энг арзон гўшт бўлади, деб ҳисоблаймиз, чунки бузоқларни асосан ишлаб чиқаришимизнинг чиқиндиси—хашак тўпон, похол ва ўз донимиз билан боқамиз. 100—120 та асалари уяси бўлган асалари хўжалигини ташкил этишга киришдик, ҳозир қўлимизда 20 та асалари уяси бор. Шартномаларга кўра, районлардаги хўжаликларга кўп йиллик яйловлар ва пичанзорлар бунёд этишда хизмат қилмоқчимиз, бу ишларнинг ҳаммасини ўз кучимиз, ўз уруғлигимиз билан бажарамиз. Бу юмушларни агротехник жиҳатдан асослаш ҳам бизнинг зиммамизда бўлади, албатта. Ҳозир техникани асраш учун ангар қуриб битказилмоқда: энди бу техника ўзимизники, бунинг устига ниҳоятда қиммат туради, тўғри, баъзида бизда шу техника учун ҳаддан зиёд кўп ҳақ олмоқдалар. Шундан кейин эса механизациялашган хирмон, молхона ва озуқахона қурмоқчимиз.

Кооперативимиз осонлик билан қад ростлагани йўқ, албатта. Чунки бу иш фақат биз учунгина янгилик эмас. Баъзида оддий колхозчилар, мутахассислар ва хўжаликларнинг раҳбарлари билан ҳам гапимиз қовушмай турди. Гарчи экинзорларимизга ҳаваслари келиб, ўзимизнинг ҳурматимизни жойига қўйишса ҳам, даставвал ерни ижарага беришга қарши бўлишди. Ер учун ижара ҳақи тўлаш масаласи ҳам оғир кўчди. Биз ҳайдаладиган ҳар гектар ер учун ижара ҳақи белгиланадиган методикани топа олмадик. СССР экономика институтининг тавсиясига кўра, область агросаноат бирлашмаси катта даромад кўраётганимизни рўкач қилиб, ҳар гектар ер учун 700 сўмдан ҳақ тўлайсиз деб туриб олди, ҳолбуки, 1987 йилда, яъни ҳосил мўл бўлган йилда колхоз ҳар гектар ердан 320 сўмдан даромад олди. Техника, гербицидлар сотиб олишда ҳам катта қийинчиликларга дуч келдик.

Кооперативимиз, гарчи кичик бўлса ҳам, ҳақиқий хўжаликдир. Яхши ишлаш учун қурилиш материаллари, ёнилғи, металл ва бошқа нарсалар керак. Булар очиқ савдода йўқ. Кўп нарсаларни область ташкилотларининг ёрдамида олмоқдамиз. Шу муносабат билан мен оёқ-қўли чаққон экспедитор ҳам бўлиб қолдим, аслида эса даладаги ишчи бўлишим лозим.

Биз ишга дадил киришган бўлсак ҳам, эртанги кунимизга тўла ишончни сезаётганимиз йўқ, чунки қишлоқ хўжалик кооперативларига солиқ солиш системасини, кооператив аъзоларининг социал статусини, иқтисодий мустақиллик кафолатларини, етиштирилган ҳосилни бемалол сотиш имкониятларини акс эттирадиган ижара тўғрисида қонун йўқ.

Шу йил 7 сентябрь куни «Известия» газетасида оила аъзоларимизнинг сурати ва кооперативимиз тўғрисида кичикроқ мақола босилганидан кейин Киев областидан менга ўртоқ Григоренко мактуб йўллаб: «Яна 20 йилдан кейин бошингизга қандай савдолар тушишидан қўрқмайсизми» деб сўради.

Ер учун ижара ҳақини колхозга эмас, давлатга тўлаш мақсадга мувофиқдир, деб ўйлаймиз, шундай қилинса ижарачилар ҳисобидан кўп фойда олиниши натижасида тайёрига айёрлик кайфияти пайдо бўлмайди. Бунинг устига ер давлат мулкидир. Демак, ердан фойдаланиш тўғрисида қонун зарур кооперативнинг биз қўллаётган формаси ҳозир қишлоқ хўжалик ишлаб чиқаришининг талабларига тўлароқ жавоб беради, деҳқонга ернинг чинакам хўжайини туйғусини қайтаради, деб ҳисоблаймиз.

Кооперативимизда тайёрига айёрлик кайфияти туғилиши учун асос йўқ. Биз фақат ўз қобилиятимизга, билим ва меҳнатимизга умид боғлаймиз. Бу усулга эргашувчилар кўп бўлишига ишончимиз комил. Кооперативимизга келаётган кўплаб мактублар ва делегациялар шундан далолат бериб турибди. Партия комитетларининг кунт билан олиб борадиган тушунтириш ишлари ҳам керак, албатта, бу ишга мутахассислар ва айниқса билими ва ғайрат-шижоати етарли бўлган ёшлар бош қўшишлари лозим. Аммо қайта қуриш тақдири учун масъулиятни зиммасига олишдан чўчиётганлар қишлоқда ҳали кўп. Ишлаб топилмаган маошларнинг борлиги мутахассисларнинг ташаббуси ва омилкорлигининг намоён бўлишига ёрдам бермаяпти, десам сирни очган бўлмайман.

Меҳнаткаш инсоннинг, ўз ери ва хонадонининг хўжайини бўлган ва ишнинг кўзини билиб, омилкорлик билан хўжалик юритадиган инсоннинг, ўзи ҳам ҳузур қилиб яшайдиган, бошқаларга ҳам шундай яшашга ёрдам берадиган рус деҳқонининг руҳини ижара ва фақат ижарагина қайта тиклай олади.

Биз ҳувиллаб турган яланглиқда база қуришга киришган эдик, бу ерда бизнинг 85 ёшли қўшнимиз бор. У кишининг исми-шарифлари Максим Федорович Фомин. Хуллас, биз техника сотиб олиб, у билан биргаликда бороналарни ҳам ташиб келтирганимизда умр бўйи ўқитувчилик қилган ана шу мўйсафид, гарчи ташвиқот ва илтимос қилмасакда, ишга киришиб кетди. Ана шу борона ва штабелларни саранжомлади, гайкаларни қаттиқ қилиб буради, сўнгра эса тўнғич ўғлига бундай деди: «қани текшириб кўрчи, эҳтимол тузукроқ бурамагандирман». 85 ёшли қариянинг ғайратига қойил қолдик! Мен отахондан сўрадим: «Максим Федорович, сизни бу ишга ҳеч ким мажбур қилмадику». «Мен ҳам баҳоли қудрат қайта қуришда иштирок этишни истайман».

Қурилиш ҳозир авжида. 1905 йилда туғилган яна бир ўртоғимиз Григорий Владимирович ҳар куни бу ерга келиб туради. «Қани энди, шу ишлар бундан 20 йил муқаддам бошланганида эди, сиз билан ёнма-ён туриб бажонидил меҳнат қилган бўлар эдим»,— деди мўйсафид.

Бу янгилик одамларга манзур бўлмоқда. Бу ҳам бизни қувонтиради, албатта.

* * *

М. С. Горбачев В. И. Ленин ҳайкали пойига гуллар қўйди.

* * *

Шу куни М. С. Горбачев, кенгашнинг бошқа иштирокчилари Орёл районидаги Партия XXII съезди номли колхозда бўлдилар, Урицкий агросаноат бирлашмасига қарашли Партия XX съезди номли колхозда Муцановларнинг оилавий ижарачи фермасини бориб кўрдилар, шу бирлашмага қарашли «За коммунизм» колхози партия ташкилоти ва правлениесининг иши билан танишдилар.

* * *

Орёл шаҳри кўчаларида М. С. Горбачев область маркази меҳнатчилари билан учрашди ва суҳбатлашди. «Янтарь» соатсозлик бирлашмасининг, трикотаж фабрикасининг ишчилари, қурувчилар аэропортда Михаил Сергеевични қуршаб олдилар. Суҳбат дарҳол асосий масалага кўчади, ҳозир миллионлаб кишиларни ҳаяжонга солаётган масалага: қайта қуришни қандай қилиб жадаллаштириш, XIX партия конференциясида белгиланган барча тадбирларни тўла ҳажмда ишларда мужассамлаштириш тўғрисида боради.

М. С. Горбачев суҳбатдошларнинг жуда кўп луқмалари, таклифлари ва мулоҳазаларини умумлаштириб бундай деди: энди, ўртоқлар, конференция руҳида яшаш керак. Бунинг маъноси шуки, келишиб олганимиздек меҳнат қилиш, ҳам ўйлаш, ҳам эртанги кунга назар ташлаш лозим. Сизларга маълумки, биз муҳим масалалар хусусида келишиб олдик.

Ўзингиз кўриб, сезиб турганингиздек ислоҳот силлиққина ўтмаяпти. У ҳаммамиздан мулоҳаза юритишни, ўзимизга бошқача назар билан қарашни талаб қилди. Ўзимизга назар солишдан ва ҳамма нарсани қандай бўлса худди шундайлигича кўришдан чўчимаслик керак. Кимлардир ўз ишини қайта қуриб олмаяпти. Мен эса ўз ишимни аллақачон қайта қуриб олганман, деб ўйламаслик керак. Ундай эмас, биз ҳаммамиз ўз ишимизни қайта қуришимиз лозим.

М. С. Горбачев область партия ташкилотларида ҳисобот-сайлов кампанияси қандай ўтаётганлиги билан қизиқади. Унга бундай жавоб қилишади: қизиқарли, фаол, ҳалол, ўзини ўзи танқид руҳида, баъзан эса жўшқин ўтмоқда. Ўз ишини тугатган район партия конференциялари ҳам худди шу руҳда ўтди. Одамларнинг фикрича, бу ҳаётимизнинг ҳамма соҳаларини революцион қайта қуриш услубига мос келади.

М. С. Горбачев. Мамлакатда турмуш худди ана шундай бўлиши керак, ўзимизнинг социалистик, меҳнат турмушимиз бўлиши лозим. Меҳнаткаш инсон ўзини яхши, дадил ҳис этсин. Социализмни эксплуатация қилишга уринувчилардан, унга ғаразгўйлик билан ёпишиб олган кишилардан тозаланиш лозим. Хўжалик ҳисоби, ислоҳот, меҳнат коллективларининг ўзини ўзи бошқариши орқали партия йиғилишларида ана шундай муҳит орқали, советлардаги сиёсий ислоҳот орқали халқ ҳамма ерда ва барча ишларни ўз қўлига олишига эриша оламиз.

Суҳбатлардан бирида М. С. Горбачев озиқ-овқат маҳсулотлари билан таъминлаш ишлари қандайлиги билан қизиқади.

Овоз. Сут маҳсулотларидан камчилик йўқ. Парранда, тухум билан узлуксиз таъминлашяпти.

М. С. Горбачев. Демак, озиқ-овқат билан таъминлаш ҳар ҳолда олдингидан яхшироқ эканда?

Овоз. Анча яхши.

М. С. Горбачев. Биз айни мана шу масалаларни кўндаланг қўймоқдамиз. Биринчи навбатда озиқ-овқат масаласи, сўнгра эса уй-жой, товарлар ва медицина масаласи туриши керак. Энг аввало ана шу муаммоларни ҳал қилиш учун зўр бериб ишлайверамиз. Бу энг қийин ишдир. Айтмоқчи, уй-жой масаласида бир вақтлар мамлакатда Орёл областининг узлуксиз уй-жой қуриш тажрибасини ўрганишарди, сизларга тенглашишарди...

Овоз. Уй-жой масаласи ҳозирча қийинроқ. Бир вақтлар узлуксиз уй қуриш методимиз тўхтаб қолган эди.

(Давоми тўртинчи бетда).

ҚИШЛОҚДА СОЦИАЛ ТАРАҚҚИЁТНИ ЖАДАЛЛАШТИРАЙЛИК

(Давоми. Боши биринчи, иккинчи ва учинчи бетларда).

М. С. Горбачев. Орёлда ҳар йили қанча уй-жой қурилияпти?

Овоз. Орёлда узлуксиз уй-жой қуриш методи қизғин тус олган пайтда тахминан 185 минг квадрат метр қуриларди. Ҳозир эса 200 минг квадрат метр қуришни режалаштиряпмиз. Бир вақтлар 130 минг квадрат метрга тушиб қолган эди. Ҳозир 200 минг квадрат метрга кўтариляпмиз.

М. С. Горбачев. — Нима бўлганини биласизлармн? Кимдир уй-жойларни фойдаланишга топширишда биз жуда юқори даражага эришдик, деб ўйлаган. Худди шундай бўлган эди. Ҳақиқатан ҳам биз уй-жой қурилиши ҳажми жиҳатидан дунёда биринчи ўринни эгаллаб турардик. Кейин эса тўхтаб қолдик. Биз тўхтаб турганда кўпгина мамлакатлар ўзиб кетишди. Ҳозир биз суръатни ошира бошладик. Шу беш йилликнинг ўзида биз бир йил ютамиз, беш йил ичида олти йиллик программани ўзлаштирамиз, деб ўйлайман. Ҳозирнинг ўзидаёқ бизнинг кўламларимиз ва суръатларимиз ана шундай. Қурилишнинг барча формаларини: якка тартибда уй-жой қуришни ҳам, кооператив уй-жой қурилишини ҳам, маҳаллий уй-жой қурилишини ҳам, ёшлар комплекслари қурилишини ҳам ишга солдик... Шундан сўнг ишимиз юришиб кетди.

Овоз. Буниси яхши, лекин сифатни ҳам яхшилаш керак.

М. С. Горбачев. Шубҳасиз. Акс ҳолда ишимиз ярамайди. Сифатсиз иш — бу ҳам кўзбўямачиликнинг бир тури. Ҳозир «сохта» ишларнинг ҳеч кимга кераги йўқ.

Овоз. Михаил Сергеевич, савол берсам майлими?

М. С. Горбачев. Сўранг.

Овоз. Менинг дўстим партия органларида ишлайди. Қачон қарасанг у доимо ишда, маоши эса, мен заводда оладиган маошдан камроқ. Унинг маоши кўпайдими?

М. С. Горбачев. Гўё сиёсий ходимлар катта маош олади, деб жуда кўп гапиришяпти. Мен сизга шуни айтишим мумкин: партияга келганда кўп нарса ўзгаряпти. Буни партия ташкилотлари, район партия комитетлари фаолиятидан ўзингиз ҳам сезиб турибсиз. Ҳозир биз аппаратни камайтиряпмиз. Бўшаб қолган маблағ маош даражасини ошириш учун ишлатилади. Партиявий ишга малакали, тажрибали, билимдон кишиларни олиш учун шундай қилиш керак. Сизлар заводларда, хўжаликларда ҳам худди шундай қилмоқдасиз.

Биз областингизга нима учун келганимизни биласизми? Шунинг учун келдикки, сизлар яхшироқ ишлай бошладингиз, сизларда бошқаларни қизиқтирадиган қандайдир янгиликлар пайдо бўлди. Умуман мен қаерда қийин бўлса, ўша жойга, лекин одамлар қийинчиликдан қутулаётган, ўз йўлларини излаётган жойга бориш керак, деб ўйлайман. Шу сабабли Орёл областида озиқ-овқат ишлари хусусида нималар қилинаётганлигини кўрмоқчимиз.

Овоз. Кўп иш қилиняпти, шикоятга ўрин йўқ. Бундан кейин ҳам ана шундай иш олиб борилиши лозим...

М. С. Горбачев. Худди шундай бўлиши керак. Ҳозирги беш йилликнинг охири кўриниб қолди. Аммо беш йиллик давом этаётган экан, ҳар бир область, республика ана шу муддат учун қатъий топшириққа эга, улар топшириққа қўшимча етиштирган нарсанинг ҳаммаси шу жойларнинг ўзида қолади. Менимча, бу яхши принцип. Яхшироқ яшаш учун яхшироқ меҳнат қилиш керак. Ҳамма жойда шундай бўлиши керак. Барқарор нормативлар, хўжалик ҳисоби топшириқлари бўлади, шу топшириқларга қўшимча етиштирган маҳсулотларингиз эса, ўз тасарруфингизда қолаверади. Ишни шундай режалаштирганмиз ва шундай бўлиши керак.

Овоз. Тўғри, фақат шундай бўлиши лозим...

М. С. Горбачев. Аммо билиб қўйинг, биз масалани худди шу тарзда қўяётганимиздан ҳамма мамнун бўлаётгани йўқ. Баъзи бировлар, айтайлик, қурилишда қанча иш бажарилганидан қатъий назар, нарядни энг юқори кўрсаткич билан ёпишни истайдилар. Заводларда ҳам, бошқа ташкилотларда ҳам худди шундай бўляпти. Транспортдаги қўшиб ёзишлар-чи? Бундай аҳволда яшаб бўлмайди. Биз қайта қуриш билан шуғуллана бошлаган эканмиз, бу ҳаммамиз учун зарур, биз ўзимизни ўзимиз ҳурмат қила бошладик.

Агар ишимиз юриша бошлаган экан, у ҳолда одамлар буни ҳис этишлари, товарлар, озиқ-овқат кўпайиб қолганлигини сезишлари лозим. Областда, республикада ишлар ёмон экан — буни ҳам меҳнаткашлар ҳис этишлари лозим. Нима учун шундай бўляпти? Ким айбдор? Меҳнат коллективининг ўзи айбдорми ёки ишни юрита олмайдиган бошлиқлар айбдорми? Бинобарин, тўпланиб, бу ҳақда ўйлаб кўриш керак. Агар бошлиқлар айбдор бўлса, уларни алмаштириш лозим. Хуллас, ўртоқлар, бу масалани сизлар ўзларингиз ҳал қилишларингиз зарур.

Овоз. Шундай кунларни ҳам кўрамиз, деб ўйламаган эдик.

М. С. Горбачев. Шундай бўлиши учун биз ҳамма ишни қилаверамиз. Жамиятда одамлар ўзларини яхши ҳис этишлари, агар одамларнинг фикри арзигулик бўлса бу фикрларни ҳурмат қилишлари учун, инсон бошига кулфат тушса унга ҳамдардлик билдириб, ёрдам кўрсатишлари учун ҳамма ишни қилаверамиз. Ҳаёт ана шундай бўлиши лозим.

Овоз. Ёшларни ана шундай тарбиялаш керак.

М. С. Горбачев. Мен ўртоқ Зайков билан биргаликда яқинда, комсомолнинг 70 йиллиги кунларида ёшлар билан учрашдим. Сизларга айтишим мумкин; мен ёшларга қойил қолдим. Жуда ақлли болалар. Улар фойдали иш қилишни хоҳлайдилар, ана шундай ишларни амалга ошира бошладилар, энг муҳими эса улар ўз ташкилотлари — комсомолни, ўз сиёсий ташкилотини ҳимоя қилдилар. Мен учрашувдан жуда мамнун бўлдим, ажойиб ёшларимиз бор.

Умуман, жамиятимиз маънавий соғломлаша бошлади, одамларнинг кайфияти яхшиланмоқда. Шундай бўлиши яхши, ўртоқлар, бунингсиз қайта қуриш юришмайди. Ана шу қайта қуришни инсон амалга ошириши керак. Агар унинг фикрини ҳисобга олишмаса, у бир оғиз гап айтолмаса, таклиф кирита олмаса, сўрай олмаса, ўртага ўзи муҳим деб ҳисоблаган масалани қўя олмаса, у қайта қуришни қандай қилиб амалга оширсин? Бунақада қайта қуриш юришмайди. Қайта қуриш ғалаба қозониши учун ошкоралик, демократия зарур. Чунки илгари ҳам кўпгина эзгу ишлар бошланган. Бу ишлар нима учун амалга ошмай қолди? Чунки халқ бу ишларга бош қўшмади. Ҳозир ана шу тажрибадан таъбир жоиз бўлса, ақл ўрганяпмиз. Энг муҳими шундаки, халқимиз ҳаракатга келиб қолди, талабчан бўлиб қолди. Буни табриклаш лозим. Қайта қуришнинг дастлабки босқичида митингларда, суҳбатларда сафсатабозлик, танқидбозлик ҳиди келиб турган жиҳатлар жуда кўп эди. Буларнинг ҳаммаси ўтиб бормоқда. Бунинг ўрнига, қаранг, партия йиғилишларида, касаба союзлари йиғилишларида, комсомолда ҳам, меҳнат коллективларида ҳам асосли равишда катта масалалар қатъий қилиб қўйилмоқда. Мана буниси жуда соз? Яна қандай саволларингиз бор?

Г. М. Степанова, туризм ва экскурсиялар область кенгашининг ходими:

Биз одамларга Тургенев яшаган жойларни тез-тез кўрсатамиз, сиз ҳам шу жойларни бориб кўришингизни истар эдим.

М. С. Горбачев таклиф учун миннатдорчилик билдирди. У жаҳоншумул шахс сифатида Тургенев ҳамма учун қадрли эканлигини таъкидлади.

Суҳбат қатнашчилари Михаил Сергеевичга Ҳиндистонга қиладиган сафарида муваффақият тиладилар ва дўст мамлакат халқларига салом топширишни илтимос қилдилар.

М. С. Горбачев. Мамлакатларимиз хилма-хил. Лекин айни пайтда бир-бирига жуда яқин. Руҳи, анъаналари жиҳатидан яқин. Муносабатларимиз ҳам ривожланиб бормоқда. Биз бундан хурсандмиз. Визит муносабатларимизни янада ривожлантиради, деб ўйлайман. Ўртоқлар, сизлар ташқи сиёсатимизга қандай қарайсизлар?

Овозлар. Тўғри сиёсат! Тўла маъқуллаймиз!

* * *

Кечқурун область бадиий ҳаваскорлик коллективлари кенгаш қатнашчиларига концерт қўйиб бердилар.

Қишлоқ спортчилари ҳаётидан

ЧАВАНДОЗЛАР

— Дилшод, эшитдингми, «Тошкент» совхозида от спорти клуби очилибди. Мастерликка номзод Владимир Исаев чавандоз бўлишга қизиқувчиларни тўплаётибдикан, биз ҳам ёзилмаймизми?

— Зўр иш бўпти-да! Юр, Нодирга ҳам айтамиз...

1, 2 ва 3-мактабларнинг юқори синф ўқувчилари ўртасидаги суҳбатга кўп бўлгани йўқ. От спортига ихлос қўйган 15 ўсмир хўжаликдаги мавжуд 12 та арғумоқ билан машғулотларни бошлаб юборди.

— Тўғри, дастлаб шароитимиз оғир эди, совхоз сут-товар фермасида кун-ора машғулотларни амаллаб ўтказардик, — дейди клуб тренери В. Исаев. — Кейинчалик хўжалик маъмурияти ёшлар ташаббусини маъқуллади: уларнинг ҳоҳиш-истаги инобатта олиниб, машғулот учун жой ажратилди. Касаба союзлари район кўнгилли физкультура ва спорт ташкилоти бу ишга 20 минг сўм маблағ ажратди. Кейинчалик паррандачилик фермаси от боқишга мослаштирилди. Энг муҳими, совхоз маъмурияти чавандозлик спорти ихлосмандлари ҳаракатини қўллаб-қувватлади. Клубимиз фаолиятини кенгайтириш, Красноярск ўлкасидан зотдор отлар келтириш учун 100 минг сўм маблағ ажратилганини мамнуният билан қайд қилиш керак.

Гап хўжаликда ёшларнинг бўш вақтини кўнгилли ўтказиш ҳақида борар экан, аввало чавандозликка меҳр қўйган ташаббускор, тинибтинчимас сут-товар фермасининг мудири Маузер Эшонов хизматини алоҳида қайд этиш зарур. У Красноярск ўлкасидан 16 та зотдор отни олиб келишга бош-қош бўлди.

Секция машғулотларида қатнашаётганлар кўпая бориб, улар сони 45 га етди. Ҳозирги кунда машғулотларга «Ленинград» совхози ва сабзавотчилик институти атрофида яшовчи 11—14 яшар ўсмирлар қатнашмоқдалар. Улар 2—3 ёшли отларда чавандозлик сирларини ўрганишаяпти.

Айни пайтда Зулфия Расулова, Аня Прудникова, Нодир Эшонов ва Гриша Тиртишний сингари ёш чавандозлар йирик баҳсларда қатнашиш учун пухта тайёргарлик кўрмоқдалар. Уларнинг от йўрттириш, тўсиқлардан ўтиш ва бошқа мураккаб машқларни бажаришларига тренерлар Сергей Луцко, Турғун Тошпўлатов устозлик қилишаяпти.

— Яқин йилларда биз ҳам ўзини ўзи маблағ билан таъминлашга ўтамиз, — дейди клуб тренери режалар тўғрисида гап кетганда. — Шу мақсадда йилқичилик фермасини ташкил этмоқчимиз. Ҳозир мавжуд 6 та бия келгуси йилда қулунлайди. Шунда уларни бошқа хўжалик ва ташкилотларга сотиш имкониятига эга бўламиз. Зотдор отларнинг бўлажак йирик мусобақаларда муваффақиятли иштирок этишига ишончим комил. Шуниси қувончлики, клубни район партия комитетининг иккинчи секретари В. Шамугия оталиққа олиб, тез-тез назорат қилиб турибди. Шунга қарамай ҳали ечимини кутаётган муаммолар ҳам бор. Масалан, жорий йилнинг август ойида от спорти клуби комплекси қурилишини йилнинг охиригача ниҳоясига етказиш юзасидан келишиб олинган эди. Афсуски, иш чўзилиб кетди. Қишқировли кунлар тобора яқинлашмоқда. 30 бош отга мўлжалланган қурилишнинг учдан бир қисмигина битди, холос. Уни ҳам совхоз қурилиш бригадаси аъзолари барпо этдилар.

Ҳозирги қайта қуриш даврида ёшларнинг бўш вақтини кўнгилли ўтказиш, уларни маънавий ва жисмоний жиҳатдан чиниқтириш муҳим аҳамият касб этмоқда. Бу борада «Тошкент» совхози базасида ташкил этилиб, область от спорти клубига айланиб бораётган чавандозлар масканида дастлабки ибратли ишларга қўл урилди. Шу билан бирга клуб фаолиятини янада ривожлантиришга халал бераётган камчиликларни бартараф этиш юзасидан зарур тадбирларни амалга ошириш лозим.

М. ТУРОБОВ.

Шундай одамлар бор бўлсин

УМРГА ЗИЙНАТ

«Умринг узоқ бўлсин, ўғлим. Бунинг асосий шарти тўйиб-тўйиб меҳнат қилиш. Ўшанда бировдан тилинг қисиқ бўлмайди», — ҳаётининг сўнгги йилларида тез-тез такрорланган бу сўз ҳам чўпоннинг қулоқлари остида жаранглаб турибди. Нақадар сермазмун бу калом. Тўйиб-тўйиб меҳнат қилиш— ўз ишингдан завқ туйиш дегани. Чўпон ўз юмушидан завқланиши учун қўй-қўзиларни, яйлову даштларни севиши керак. Сурув кетида юришни овораю сарсонгарчилик эмас, иштиёқ деб тушунмоғи лозим.

Сирдарё областининг Фориш районидаги Карл Маркс номли совхоз бош чўпони Абрал Жумашев эндиликда отаси айтган ўгитларни фарзандларига «қайтармоқда». Ворислар эса оз эмас, кўп эмас— ўн битта! Дарвоқе, тўнғич ўғлини шу кузда уйлантирганини ҳисобга олса, келини Фарида ўн иккинчи фарзанд.

Абрал Жумашев отасини тупроққа қўйдию гап-сўзлари, юриш-туришида вазминлик сезилиб қолди. Жумаш бобо ҳаёт эканлигида кўп нарсани ўйламас, гўё падари бузрукворини бир умр боғлаб бергандек. Энди эса кўнгли ҳувиллаб, бошидаги соябон йўқолгандек. У йиллар мобайнида отасининг панду насиҳатларини танасига сингдириб келган экану лекин сўзларининг мағзини чақишга бирон марта уринмабди. Ўйлаб қараса, бобойнинг ичи тўла ҳикмат экан.

Мана мустақил ҳаётнинг анча манзилларини ортда қолдирганда ҳам отасининг сўзларига таянади. Бирор мушкул вазифа кўндаланг келса, ота руҳидан мадад сўрайди. «Агар шу ўринда отам бўлса, қандай йўл тутарди?» — деган саволни ўзига ўзи бериб кўради. Абралнинг хаёлида Жумаш бобо ўғлининг дадил ҳаракатини маъқуллаб «Тўғри иш қилаяпсан, болам!» дегандай бўлаверади.

Ҳа, юртимизда олтин куз ҳусайнини болга тўлдирган дамда Абрал ака тўй дастурхонини ёзиб, ёру биродарларни чорлади. Ўғли Илёсни уйлантириб қўйди. Ташриф буюрган меҳмонлар икки ёшга бахт тилаганида бундан йигирма тўрт йил илгари Ирисгулга уйланганн кўз олдига келаверди. Худди кеча бўлгандай. Ўшанда уларга қўчқордай ўғил тилашганди. Ниятлари эзгу экан, чўпон Жонтой Мамараимовнинг қизи Ирисгул билан ҳаётлари тотув кечаяпти. Ҳасан ота қишлоғида улар туп қўйиб, палак ёзишди. Мана энди бирин-кетин болалар бўй етмоқда. Тўнғич қизлари Холдон борган хонадонида бахтиёр. Сайхол эса Жиззах давлат педагогика институтида таълим олаяпти. Юнус Пайариқдаги ҳунар-техника билим юртида шоферлик касбини ўрганмоқда. Яйловда ҳайдовчилик шарафли ва керакли касб саналади. Лутфулла эса ота изидан бориш учун совхознинг ўзида очилган билим юртида «чўпонлик дипломи» олишга ошиқаяпти. Қолган болалар ҳали ёш — Ҳайрулла, Моҳира, Ҳасан, Зуҳралар мактабга қатнашади. Юсуф ва Шоира боғча ёшида.

Ўғил-қизларнинг ҳаммаси меҳнатга муҳаббат руҳида ўсаяпти. Ўқишдан бўш пайтларида ҳар бирининг ўз машғулот манзили бор. Хуллас, бу хонадонда бекорчи йўқ.

Яқинда бу уйда қувончли воқеа рўй берди. РАПО раҳбарлари бош чўпонга СССР халқ хўжалиги ютуқлари кўргазмасининг олтин медалини тақиб қўйишди. Бу тантанада Абрал Жумашевнинг 650 бош совлиқнинг ҳар юз бошидан 120 тадан қўзи олганлиги, қишловни муваффақиятли бошлаб юборганлиги таъкидланди. Бу ютуқларда Сандибой Бойланов, Саъдулла Мусурмонов каби ёрдамчи чўпонларнинг ҳиссаси борлиги айтилди.

Мукофотни топшириш шаънига уй бекаси битта қулинг ўргилсин ош дамлади. Дастурхон атрофида ўтирганларида бош чўпоннинг онаси саксон беш яшар Боғдагул ая дуо қилди:

— Тупроқ олсанг, олтин бўлсин, умрингдан барака топ, болам!

Ш. ЖАББОРОВ.

СУРАТДА: бош чўпон Абрал Жумашев оиласи даврасида.

У. ҚЎШВОҚОВ фотоси.

Тўра РАҲИМОВ

Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети аъзолигига кандидат, Социалистик Меҳнат Қаҳрамони, Бутуниттифоқ XIX партия конференциясининг делегати, Хоразм область Хонқа районидаги «Октябрь 40 йиллиги» колхози пахтачилик бригадасининг бошлиғи Тўра Раҳимов 1988 йил 12 ноябрь куни 60 ёшида вафот этди. Хоразм областининг қишлоқ хўжалигини ривожлантиришга салмоқли ҳисса қўшган инсон, ёш пахтакорлар бутун бир авлодининг мураббийси, актив жамоатчининг юраги уришдан тўхтади.

Тўра Раҳимов 1929 йилнинг 15 июнида Хонқа районидаги Томадургодик қишлоғида туғилган. Меҳнат фаолиятини 1945 йилда «Октябрь 40 йиллиги» колхозида ҳисобчиликдан бошлаган. Совет Армияси сафларида хизмат қилиб қайтгандан кейин худди шу колхозда бригадир, ферма мудири, раис ўринбосари, қишлоқ Советининг раиси бўлиб ишлади. 1984 йилдан пахтачилик бригадасига бошчилик қилди.

Тўра Раҳимов фаол жамоатчилик ишини олиб борди, бир неча марта маҳаллий Советларнинг депутати этиб сайланди. Ўзбекистон Компартияси XXI съездида Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети аъзолигига кандидат этиб сайланди. У колхозчиларнинг IV Бутуниттифоқ съезди, Бутуниттифоқ XIX партия конференциясининг делегати эди.

У Социалистик Меҳнат Қаҳрамони унвонига сазовор бўлган, СССРнинг орден ва медаллари билан мукофотланганди.

Коммунистик партиянинг содиқ фарзанди, толмас меҳнаткаш Тўра Раҳимовнинг порлоқ хотираси қалбимизда ҳамиша сақланиб қолади.

Р. Н. Нишонов, В. П. Анишчев, Д. Д. Берков, В. А. Головин, П. В. Догонкин, А. С. Икромов, Ғ. Ҳ. Қодиров, В. И. Огарок, Н. И. Попов, Қ. Салиқов, П. Ҳабибуллаев, М. Ҳ. Холмуҳамедов, Х. Алимова, И. Ҳ. Жўрабеков, А. С. Ефимов, Б. Ф. Сатин, Р. М. Худойберганова, Б. Жуманиёзов, Ю. Оллоёров.

АҲОЛИГА ҚУЛАЙЛИК

Фақат байрам кунлари эмас, оддий иш кунларида ҳам Жиззах шаҳрининг бош майдони гавжум бўлади. Илгари бу ерга иш кунларида камдан-кам одамлар келар эди. Ҳозир эса бош майдонда ярмарка очилди. Кооператорлар барпо этган дўконларда мева ва сабзавот, миллий таомлар, турли саноат моллари сотилмоқда. Ярмарка марказий микрорайонда яшовчилар учун жуда қулай. Чунки микрорайонга яқинроқ бозор йўқ. Область марказидаги барча йирик уй-жой массивларида бу йил кичик бозорчалар пайдо бўлди. Шаҳар ижроия комитети бу бозорчалар қурилишини контрол қилиб борди.

АНЪАНА ДАВОМ ЭТАДИ

Меҳнаткашларни жисмоний чиниқтириш, улар ўртасида спортни янада оммавийлаштириш шу куннинг муҳим вазифаларидан биридир. Соғлом танда соғ ақл деб бежиз айтишмаган. Ҳам маънавий, ҳам жисмоний етук кишининг меҳнатдаги кўрсаткичлари доимо юқори бўлади. Бу борада «Коммунизм» колхози (Сирдарё)да ҳам муайян ютуқларга эришилаяпти. Спорт ишларининг жонланиши туфайли хўжалик ёшлари турли мусобақаларда совринли ўринларни эгаллашмоқда.

Хўжаликда эркин кураш бўйича иқтидорли полвонлар етишиб чиқмоқда. Улардан бири Асим Тамаловдир. У 16-ўрта мактабда ўқиб юрганидаёқ спортга ихлос қўйди. Ёш йигитча акаси, хўжалик спорт инструктори, эркин кураш бўйича СССР спорт мастери, республика чемпиони Расулга ҳаваси келарди. Шунинг учун бўш қолса у ўтказаётган машғулотларда спорт сирларини қунт билан ўрганарди.

10-синфдалигида дастлабки масъулиятли мусобақада қатнашди. Эркин кураш бўйича Урганчда ўтказилган мактаб ўқувчиларининг республика спартакиадасида (52 килограммгача вазнда) биринчи ўринни эгаллади. Бу муваффақият ёш спортчини келажак сари дадил ва ишончли қадам қўйишга руҳлантирди.

1987 йил, Липецк шаҳри. Бу ерда ўтказилган Бутуниттифоқ турнирида А. Тамалов (62 килограммгача вазнда) кумуш медални қўлга киритди. У айни пайтда район болалар ва ўсмирлар спорт мактабида тренерлик қилаяпти. Шу қатори мактабнинг хўжаликдаги филиалида ҳам ишларни жонлантиришда, ёшларда спортга муҳаббат уйғотишда ташаббускорлик кўрсатаётир.

Ёш тренер 86 ўсмирга устозлик қилаяпти. Улар орасида Мамат Алимов, Ясин Тамалов, Аҳмад Абдуллаев, Ансар Файицев, Мусаддин Мешетов ва бошқалар машғулотларни канда қилмай, бўлажак беллашувларга пухта тайёргарлик кўришмоқда. Устоз ўгитлари изсиз қолмаяпти. М. Алимов ва Я. Тамалов яқинда Наманганда ўтказилган мактаб ўқувчилари республика мусобақасида иккинчи ўринни эгаллашди.

28 сентябрь—2 октябрда Грузия ССРнинг , Гори шаҳрида эркин кураш бўйича жаҳон чемпиони Владимир Рубашвили хотирасига бағишланган анъанавий Бутуниттифоқ турнири бўлиб ўтди. Унда мамлакатимизнинг кучли полвонлари қатори Асим ҳам иштирок этди. У москвалик Я. Григорьев, пермлик О. Токарев, грозныйлик А. Берсанов, кироваканлик К. Качарян каби тажрибали спортчилар билан беллашувларда (57 килограммгача) зафар қучиб, биринчи ўринни олиши билан бирга СССР спорт мастери унвонига сазовор бўлди.

— Горидаги Бутуниттифоқ турнирида хўжалигимизнинг уч вакили қатнашдик, — дейди Асим. — Аҳмад Шодмонов 82 килограммгача вазнда ғолиб чиқди. Фадли Мешетов эса (74 килограммгача) иккинчи ўринни эгаллади.

Б. БУРЛИЕВ.

Редактор
А. Ғ. МУХТОРОВ.

ТЕЛЕВИЗОР ХИЗМАТДА

17 НОЯБРЬ, ПАЙШАНБА

● МТ I

7.00 «120 минут».
9.05 «Ўтмишни қайтариш». Тўрт серияли телевизион бадиий фильм премьераси. 3 ва 4-сериялар. Танаффус пайтида (10.15) — Янгиликлар.
12.45 «Эзгулик билан». Фильм-концерт.

* * *

16.00 Янгиликлар.
16.10 «Қайта қуриш прожектори».
16.20 «Қишлоқ истиқболлари». Телевизион ҳужжатли фильмлар премьераси: «Кучукни ҳисоблаcа, фермада олтовлон» (Рига), «Ким хўжайин» (Фрунзе шаҳри).
17.00 «Музикали хазина». Н. Мясковский. 13-квартет.
17.35 Мурманск телевидение студиясининг программаси.
18.35 «...16 ёшгача ва ундан катталар».
19.20 «Дунё воқеалари».
19.35 Катталар учун мультфильмлар премьераси: «Олма» («Грузияфильм»), «Бир куни кечқурун» («Озарбайжонфильм»).
19.50 Шу куннинг почтаси.
20.20 «Ўтмишни қайтариш». Тўрт серияли телевизион бадиий фильм премьераси. 3-серия.
21.30 «Время».
22.05 «Қайта қуриш прожектори».
22.15 Актуал объектив. «Матонатли Ҳалима». Телевизион ҳужжатли фильм премьераси (Ашхобод).
22.55 «Дунё воқеалари».
23.05 «У рус саҳнасида ҳақиқатни акс эттирди». М. С. Шчепкин туғилган куннинг 200 йиллигига.

● МТ II

9.00 Эрталабки гимнастика.

*

Ўқув программаси

9.15 Илмий-оммабоп фильм.
9.35, 10.35 Табиатшунослик. 2-синф. Колхозда куз.
9.55 Илмий-оммабоп фильм.
10.05 Испан тили. 1-йил шуғулланаётганлар учун.
10.55 Илмий-оммабоп фильм.
11.05 СПТУ ўқувчиларига. Умумий биология. Янги ўсимликлар қандай барпо этилади.
11.35, 12.40 Биология. 7-синф. Балиқларни кўпайтириш ва ривожлантириш.
12.00 «Кристаллар». Илмий-оммабоп фильм.
12.10 Испан тили. 2-йил шуғулланаётганлар учун.
13.05 «Айя». Телевизион бадиий фильм. 1-серия.
14.10 «Студент армия хизматига боради». Телевизион ҳужжатли фильм.
14.40 Янгиликлар.
14.50 Такрорий телефильмлар кундузги сеанси. «Сарсонлик-саргардонликда». 6-серия — «Телегин».

* * *

18.35 Янгиликлар.
18.45 «Навбат сизга, артист». А. Акопян.
19.00 «Қишлоқ янгиликлари».
20.00 Ритмик гимнастика.
20.30 Тунингиз хайрли бўлсин, кичкинтойлар!
20.45 Реклама.
20.50 «Очиқ рояль». П. И. Чайковский. «Йил фасллари».
21.30 «Время».
22.05 «Қайта қуриш прожектори».
22.15 Иттифоқдош республикалар студияларининг фильмлари. «Айя». Телевизион бадиий фильм. 2-серия.
23.50 Янгиликлар.
23.55 Самбо кураши. СССР кубоги. Ленинграддан кўрсатилади (16 ноябрда ёзиб олинади).

● ЎзТВ

15.30 «Қуёш билан мулоқот». Телефильм.
15.50 «Ғаройиб бола». Бадиий фильм (М. Горький номли киностудия).
17.20 Информатика ва ҳисоблаш техникаси асослари. Бейсик тили ҳақида маълумот.
18.00 Янгиликлар.
18.10 «Фэт Фрумос ва қуёш». Мультфильм.
18.20 «Ёшлик» студияси кўрсатади. «Студентлар ҳамкорлиги». Халқаро студентлар кунига бағишланган кўрсатув.
19.20 «Ёзувчи ва замон».
20.00 «Ахборот» (рус.).
20.15 «Амалдаги интернационализм». Греция Компартияси ташкил топганлигининг 70 йиллигига.
20.30 «Ахборот».
20.50 «ЎзССР халқ артисти М. Эргашева рақсга тушади».
21.30 Москва. «Время».
22.05 Москва. «Қайта қуриш прожектори».
22.15 «Кино, кино, кино».
23.45 Кўрсатувлар программаси.

●

ТОШКЕНТ ШАҲРИ ВА ТОШКЕНТ ОБЛАСТИ УЧУН ПРОГРАММА

19.20 «19 лар комитети». Бадиий фильм («Мосфильм»). 1-серия.
20.45 Реклама.
20.55 «Шаҳар юмушлари ва ташвишлари». «Мева-сабзавот омборлари қишга тайёрми?».

ФРУНЗЕ КЎРСАТАДИ:

21.30 Москва. «Время».
22.05 Москва. «Қайта қуриш прожектори».
22.15 Ҳужжатли фильмлар экрани. «Ўзга сайёрадан келганларни излаб» (рус.).
23.45 Баскетбол бўйича СССР чемпионати. 1-лига. Хотин-қизлар. «Строитель (Фрунзе) — «Сталь» (Днепропетровск).

«ҚИШЛОҚ ҲАҚИҚАТИ»— «СЕЛЬСКАЯ ПРАВДА»

Газета Центрального Комитета Компартии Узбекистана
Выходит на узбекском и русском языках.

БИЗНИНГ АДРЕС: 700083, ТОШКЕНТ, ЛЕНИНГРАД КЎЧАСИ, 32

ТЕЛЕФОНЛАР: редактор ўринбосарлари —33-44-43, 32-56-21, 33-16-27, 32-54-41, Масъул секретарь — 33-09-93, 32-56-26. Секретариат — 32-56-25, 32-54-48, 32-54-47. Партия турмуши бўлими —33-54-33, 32-56-22. Совет қурилиши бўлими —32-56-34. Деҳқончилик бўлими —33-54-33. 32-56-35, 32-54-51. Чорвачилик бўлими —32-56-33. Қишлоқ қурилиши бўлими —32-54-44. Маданият, адабиёт ва санъат бўлими — 32-56-36, 32-56-39. Ахборот ва спорт бўлими — 32-54-46, 32-56-39. Хатлар ва оммавий ишлар бўлими —32-54-52. Таржима бўлимлари —32-56-31, 32-54-54, 32-54-55, 32-56-28. Иллюстрация бўлими — 32-58-79. Эълонлар бўлими —33-81-42.

Р—14226. Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети нашриётининг Меҳнат Қизил Байроқ орденли босмахонаси. А. 2143. 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12